

~~297~~
297

9d.3.

DISSERTATIO INAUGVRALIS
Siftens
PROCESSVM
IVRIS ROMANI
ANTIQVVM

Quam
RECTORE MAGNIFICENTISSIMO
SERENISSIMO PRINCIPE IVVENTVTIS

D. N. FRIDERICO
WILHELMO,

MARCHIONE BRANDENBVRGICO ET ELE-
CTORATVS HEREDE AC RELIQA,

In Fridericana Electorali Brandenburgica
PRAESIDE

IO. SAMVELE STRYKIO,

D. Prof. Publ. ac Fac. Iur. Decano,
PATRONO SVO AETATEM DEVENERANDO,

PRO LICENTIA

Summos in vtroque Iure Honores &
Priuilegia consequendi,

Inante d. X. lun. c15 15c XCVIII.

Placide Eruditorum disquisitioni submittit

CHRISTOPHORVS CELLARIVS,
Weiffenfelfensis.

HALÆ MAGDEB. Literis CHR. HENCKELII, Acad. Typ.

VIRIS ILLVSTRISSIMIS
IOANNI FRIDERICO
DE RHETZ,

ET

DANIELI LVDOLPHO
L. B. DE DANKELMAN,

POTENTISSIMI ELECTORIS BRANDEN-
BVRGICI CONSILIARIIS STATVS INTIMIS,

HVIC ETIAM GENERALI RERVM BELLICARVM
COMMISSARIO,

ACADEMIAE FRIDERICIANAE

CVRATORIBVS SVPREMIS,

DOMINIS GRATIOSIS

PATRONIS MAXIMIS

FELICITATEM

otio litterarum dent, neque illos reiiciant, qui studiorum causa fauori se illorum commendari cupiunt. Præstantia enim virtutis & animi magnitudo facit, vt minus se impediri credant, quum aliorum studiis & lucubrationibus interpellantur, quia, qua agendi dexteritate sunt, vtrisque rebus aut vniuersis etiam sufficiunt, nec, dum toti in re publica sunt, ceterarum rerum studia, præsertim litterarum, respicere dedignantur. Hoc illud est, quod faustum mihi signum ad bene sperandum tollit, certo fore, vt hoc officium meum, quo VOS colendos mihi duxi, & demissam obseruantiam haud aspernati, porrecta fronte, quam offero dissertationem, pro consuetudine Vestra accipiatis. Sed hæc communis mihi ratio cum multis est, nec vni Patronorum generi applicanda. Ipsi grauissimis curis Vestris, quas Fridericianæ impensas voluistis, aliud argumentum excusationis, idque propius, mihi præbetis. Si enim hæc Academia VOBIS summæ curæ est, vti est; quid erit, quod aliter VOS de singulorum studiis, quam de omnium benignissime iudicare credamus? nec est, cui studia mea dicare magis velim, quam VOBIS, MAXIMI PATRONI, sub quorum curis institutisque illa hucusque & enutrita sunt, & Deo fauente educata. Id quod spem mihi etiam præclaram facit, futurum esse, vt præsidium iis haud denegatis, qui, CVRATORIBVS VOBIS, sua studia, in ea, cui præestis, Academia persequuntur. Satis mihi hoc excusationis esset, si nullam propiorem & vere domesticam rationem haberem. Quo enim adfectu adhuc parentem meum prosequuti sitis, haud intra paucorum conscientiam consistit:
cui

cui chorus Musarum & eruditi omnes gratulantur de Vestra voluntate, quam non incertis aut subobscuris, sed luculentissimis significationibus toties comprobastis, & quæ Vestra est bene merendi constantia, nondum cessatis aperte comprobare, & in dies testatorem facere. Quod ut mihi atque ipsi prædicandum æque est: ita fiducia Vestræ bonitatis non despero, qui tanta in illum benevolentia estis, mihi quoque meisque studiis non defuturos esse. Accipite ergo, ILLVSTRISSIMI DOMINI, ut consueuistis, hoc meæ erga VOS obseruantiae sempiternæ testimonium, idque non ex operis vilitate, quod sentio quam sit exiguum; sed ex studio & ardore VOS colendi, æstimate, mihi que Vestro præsidio atque fauore frui, benigne ac gratiose, quod vnice rogo, concedite. VI Idus Iun. c. 15 Ioc XCVIII.

ILLVSTRISSIMIS VESTRIS
NOMINIBVS

deuotissimus

CHRISTOPHORVS CELLARIVS

PROOEMIUM.

Unter imperia & res-
publ. quas Deus ab orbe condito
esse voluit, eminere atque primas
partes Romanam ferre, non tam
nostro ingenio confisi, quam eru-
ditorum adiuti consensu atque suf-
fragio censemus. Siue enim fi-
nium amplitudinem & numerum prouinciarum, siue
copias & exercituum robur, sequutamque rei militaris
gloriam, siue denique opera mirabiliter quam-
plurimis locis exstructa ad animum aduocamus, o-
mnia summa, nulliusque cum gentis magnitudine
comparanda intelligimus. Sola iustitiæ administratio
est, in qua forte aliæ gentes & nationes superaue-
runt. Nam quum exactis regibus nobiliores omnem
republicam ad se pertraherent, non defuerunt ex illis,
qui plebem variis modis suppressere conarentur. At-
que huc multum conferre rebantur, si omnia negotia,
tam publica quam priuata, maxime tamen forensia,
certis formulis includerent, vt imperita plebs sine
ipsorum voluntate nihil posset peragere, quum neces-
sarium haberet, adire peritos, & sui quemque negotii, ne
causam perderet, agendi formulam petere. Et quam-
vis

A

vis

vis Cn. Flavius, Appii Claudii scriba, librum, quo actionum formulæ perscriptæ erant, publici iuris fecisset, vt quisque formulam, qua agi decebat, eligere ipse posset: necessitas tamen ICTos consulendi, per librum illum nequaquam fuit sublata, quum formulæ tantum de certis actionibus in illo haberentur, longe vero plura negotia obuenirent, de quibus nullæ extabant formulæ. Quo factum fuit, vt omnis iustitiæ administratio penes patres esset, qui pro lubitû ab simplicitate Iuris gentium recedentes, cuncta negotia variis difficultatibus subtilitatibusque inuoluebant, de quo etiam Cicero conqueritur *Orat. pro Muren. cap. XI*. Vnde non mirum, si forma processuum, qua hodie vtimur in foro, longe diuersa ab Romana deprehendatur, quod libere nunc agimus, hoc est, sine formulis, quamuis & multum conferant diuersitas Prætoris & Iudicis pedanei, in ius vocatio priuata auctoritate facta, editio actionis, & alia infinita. Hæc autem, quum nostris moribus abhorreant, sua sponte consequitur, multas leges quoque Romanas minus commode nostris temporibus accommodari, quum plane diuersa ratione nitantur, si Romanorum statum atque rempublicam consideramus. Ratio autem anima legis est, *L. quum ratio 7 ff. de Bon. damn.* quæ vt inuestigetur, multum confert historiam processus Romani perspectam habere: cuius vero accuratiorem pleniorisque descriptionem adhuc desideramus. Laudanda equidem *Caroli Sigonii* & *Iacobi Rauardi* opera, qui multa egregia ad hunc finem facientia contulerunt, nec minus *Duacensis ICTi*, *Francisci Palleti*, cuius Historia fori Romani omnino defectum aliquatenus supplere potuisset, nisi morte præuentus, opus imperfectum reliquerit, in ipso processu caussarum priuatarum, quem

libro

CAPVT I. DE PRAETORE.

libro quinto destinauerat, fatali necessitate sublatus. Dedit & *Georgius Obrecht*, Argentoratensis, adumbrationem quandam Processus Romani, sed nimis restrictam, nec sine insignibus nauis, qui hinc inde in illa obseruantur. Quod eo magis nos exstimulauit, vt pauca has schedas, in priuatum usum a nobis collectas, speciminis Inauguralis loco ad disquirendum proponamus, vt & nos edoceamur, sicubi erratum fuerit, & alios forte alliciamus, vt maiori cura studioque idem argumentum, ex Romanorum antiquitatibus illustrandum, adgrediantur. Cæterum propositum nobis fuit, vno modo ac ordine ytrumque Processum, tam iudicii publici quam priuati delineare: quum vero præter opinionem, priuata iudicia dissertationis modum fere exceßerint, publica in aliud tempus differemus. Tu vero B. L. instituto nostro faue, & nisi ex assè expectationi satisfaciamus, conatus tamen nostros æqua interpretatione ac fauore adiuua.

CAPVT I.
DE PRAETORE.

SVMMARIA.

1. Iuri Ciuili Romæ Prætor præfuit.	15. Singulis annis edicta proponebant Prætores.
2. Vocabuli Prætoris Homonymia.	16. 17. Quæ annalia erant.
3. Occasio creandi Prætozem.	18. Tralaticia edicta quæ?
4. 5. Eius potestas circa leges.	19. Auctoꝝ edicti perpetui.
6. Urbani & Peregrini Prætorum diuersitas.	20. Edicta in albo propoſita.
7. Urbanus <i>Honoratus</i> dictus.	21. Album duplex.
8. 9. 10. Quando auctus Prætorum numerus?	22. Omnes actiones certis formulis inclusa.
11. Fidecommissariis Prætores quis adiecerit?	23. Quarum administrator Prætor.
12. Quis Tutelarem?	24. Ineptam formulam petens causa cadebat.
13. Priuatis litibus soli peregrinus & Urbanus Prætores præfuerunt.	25. Vnde in dubio duplicem postulabant.
14. Notatur Bachouius.	26. Pc.

26. Petitam Prætor dare oportebat.
 27. Actiones Vtiles & in Factum, quare sic dictæ?
 28. Actio Præscriptis verbis quæ?
 29. Contractuum nominatorum & in-nominatorum origo.
 30. Communis ratio reicitur.
 31. Fasti dies qui?
 32. Cognitionum dies qui?
 33. Exercere consilium quid?
 34. Quid Præbere?
 35. Consilium hoc quinam formaue-
 rint?
 36. Adflores consilii perpetui fuere.
 37. L. 2 ff. de Off. eius, cui mand. iurisd. explicata.
 38. Postulationum dies qui?
 39. 40. De plano quando cognoscebat Prætor?
 41. 42. Quando pro tribunali?
 43. Locus in quo tribunal.
 44. Tribunalis forma.
 45. Subsellia vbi locata?

1 **V**riorum Magistratum, qui reipubl. Romana præfuerunt, soli fere Prætores erant, qui quam maxime iuris dicendi causa constituti fuere. Quamuis enim Prætoris vox generalior est, ita, vt omnes Magistratus contineat, *Ant. Contius 2 Lect. Subsec. 19.* & non solum Consules, sed & Præfides hoc nomine significantur *L. 15 ff. de Iurisdic.* regulariter tamen ille Magistratus hoc nomine gaudebat, qui speciatim iuris dicendi gratia constituebatur, cuius creationi dissensio inter patres & plebem, ac mutua æmulatio originem dedit. Nam quum plebs Romana crebris secessionibus Patres tandem eo adegisset, vt Consulatus dignitatem etiam plebi concederent, patricii alios quaesivere honores, & pro vno Consule plebeio, tres patricios Magistratus, Prætozem vnum & duos curules Ædiles crearunt. *Liv. lib. 6 cap. ult. lib. 7 c. 1.* Excell. Thomasius *lib. 1 Nev. Iurispr. cap. 7.* Ne igitur plebs participando de consulari dignitate, simul de exercitio potestatis omnium participaret, sed illius præcipuam partem, iudicandi scilicet de fortunis ciuium, sibi retinerent Patres, Prætori omnem potestatem legislatoriam indulserunt, sub specie interpretationis æquisimæ aut adiumenti, adeo, vt quamuis leges ferre non posset, eius edicta tamen æqua-

qualem, atque aliæ iuris species, auctoritatem haberent.
 Non diu vero hic honos apud patricos mansit, sed breui
 post Romana plebs ex iusta diffidentia erga Patres, Præ-
 turam æque ac Consulatum postulauit, quam & obtinuit
 C. Sulpitio Longo & P. Ælio Peto Coss. primusque om-
 nium Q. Publilius Philo ex plebe Prætor creatus est.
 Liv. lib. 8. c. 15. Atque hoc modo communi consensu
 Prætor iuris ciuilis custos & disceptator constitutus fuit,
 Cic. lib. 3. de LL. c. 3, qui, quum solus non sufficeret tan-
 tæ multitudini, post aliquot annos est additus Prætor, qui
 ius idem diceret, sed diuisis muneribus, ille inter ciues,
 hic inter ciues & peregrinos, vnde alterum *Urbanum*
Prætozem, alterum *Peregrinum* appellauerunt. Senec. de
Tranquill. Anim. c. 3. Pompon. L. 2. §. 28. ff. de O. I. Ita ve-
 ro Urbani dignitas maior ampliorque fuit, vt velut pro-
 prio cognomento *Honoratus* ab Ouid. 1. *Fast. v. 52* diceretur,
 & quod ab eo descendebat, *Honorarium*, vnde hono-
 rarium ius, quod ciuili opponitur L. 65. §. 3. ff. ad Sct.
Trebell. honoraria actio, quæ itidem ciuili opponitur L. 28.
pr. ff. de Leg. 1. & legitimæ L. 32. *pr. ff. ad L. Falcid.* hono-
 raria obligatio, quæ a ciuili & naturali separatur §. 1. *Inst. de*
Obligat. honorarii successores L. 7. §. 9. ff. de *Public. act.*
 Quod ad potestatem tamen attinet, æquales erant, ita
 vt alter alterius decreto potuerit intercedere. Cæsar lib. 3.
 de B. C. c. 20. *Ascon. Ped. in 3 Verr. pag. 101.* Prolatis imperii
 finibus etiam numerus Prætorum auctus est, & primum
 additi duo alii, qui Consules in prouinciis regendis adiu-
 uarent, quibus mox deuictis Hispaniis totidem accesserunt,
 vt in vniuersum sex Prætores essent, e quibus duo
 in vrbe manebant, reliqui quatuor simul ac renunciati
 essent, in prouincias iuerunt, quas fors cuique assigna-
 verat. Perstitit aliquamdiu hæc consuetudo, donec 9
 quæ

- quæstiones perpetuæ constitutæ sunt, quod factum Censorino & Manilio Coss. vbi quæstionibus præficiantur; & cum reliquis exacto demum anno in provinciis profecti sunt. Post hæc Cornelius Sylla cum quæstionibus publicis & Prætorum numerum auxit, factique octo, vt ex Cic. *pro Milon. c. 15* colligimus, secundum Pomponium vero *L. 2. §. 32. ff. de O. I.* decem, qui tandem ab Iulio Cæsare eiusque successoribus adeo multiplicati sunt, vt aliquando sub Claudio Cæsare xviii essent, qui ius dicerent. Dio *Cass. lib. 60. pag. 671. Conf.*
- II Lips. *ad Tac. 1. Ann. pag. 15.* Inter hos duo erant, quos Claudius Cæs. adiecerat, qui *Fidecommissarii* dicebantur, & de fidecommissis diuiso munere cum Consulibus cognoscebant, de maioribus quidem Consules, de minoribus Prætores, Quinctil. *lib. 3. cap. 8.* cuius rei vestigia sunt in *L. 29. pr. de Leg. 2. L. 3. vers. D. Pius ff. de Aliment. Conf. Cuiac. lib. 21. Obs. 34.* Ger. Chiflet. *lib. 1. de Fidecommiss. c. 3.*
- 12 Addidit & alium M. Antoninus Imp. qui tutelaribus cognitionibus præesset, vnde *Tutelariorum Prætor* appellatus, de cuius officio singularem librum scripserat Vlpianus, qui
- 13 laudatur a Modestino *L. 6. §. 13. ff. de Excusat.* Ex his autem soli Vrbanus & Peregrinus Prætores priuatorum disceptationibus vacabant, quorum tanta potestas & auctoritas fuit, vt non solum ipsorum edicta certam iuris speciem constituerent, sed etiam, vt adiuuare, supplere & corrigere eis ius ciuile liceret, *L. 7. §. 1. ff. de I. & I. Fene-*
- 14 *stell. de Magistrat. cap. 19.* Vnde non tantum præter ius, siue de iis, quæ lege sancita & expresse vetita non erant statuebant, vt Bachov. *ad ff. in Prolegom. p. 55* contendit, sed etiam contra ius ciuile subueniebant, e. g. dum bonorum possessionem secundum vel contra tabulas dabant, quorum vtroque modo ciuili Iuri contradicebatur. Excell. Thomas.

mas. *Nev. Iurispr. lib. 1. c. 7. pag. 34.* Ut igitur omnibus no- 15
 tum facerent, quemadmodum quisque suo anno ius di-
 cturus esset, in Albo edicta constituere solebant, quæ ab
 edicendo, hoc est, denunciando, appellata sunt, quod sta-
 tim inito Magistratu, habita concione & iurati in leges fa-
 ciebant. Cic. 2. *de Finib. c. 22.* Hæc primis temporibus in 16
 eum tantum annum valuerunt, quo is Prætor erat, qui
 proposuerat, vnde Cic. 1. *Verr. c. 42* prætorium edictum
Legem annuam appellavit, & prætoriarum actiones, quæ rei
 persequutionem non habent, intra annum competere
 dicuntur *L. 35. pr. ff. de Obl. & Act. pr. Inst. de Perp. & temp.*
Act. Conf. Illustr. Stryk. de Action. F. I. sect. 3. m. 3. ax. 3. n. 1.
 Quum vero nihilominus Prætores, quæstu & ambitione 17
 ducti, sæpe ab illis recederent & Albi scripturam muta-
 rent, C. Cornelius, Tribunus Pl. legem tulit, vt Præto-
 res ex suis edictis perpetuis ius dicerent, & quod semel
 Cal. Ian. edixissent, id toto Præturæ suæ tempore serua-
 rent. Dio Cass. *lib. 36. pag. 19.* Ascon. Ped. *in Or. Cic. pro C.*
Cornel. pag. 123. Anton. Augustin. *de LL. tit. de LL. Corn.*
Add. Excell. Thomaf. cit. loc. pag. 37. Frantz. *ad ff. de O. I.*
n. 35. Dissent. Coras. *lib. 3. Miscell. c. 6.* Nic. Bellon. *Supputat.*
Iur. lib. 1. c. 9. n. 5. Budæus *in L. 2. ff. de stat. Hom. Alciat. 3.*
Dispunct. c. 17. Antecessorum autem edicta, in quibus fe- 18
 quebantur novi Prætores, ea *tralaticia* dicebantur, quasi
 non noua & nuper inuenta, sed a Prætoribus iam antea
 vsurpata & ex veteri Albo in nouum translata. Cic. 3.
Verr. c. 44. Vnde Plin. *lib. 10. cap. 29* tralaticium pro vsita-
 to accepit, & pro eo, quod frequentatur. Vid *Guil. Bu-*
dæus ad L. 11. ff. de Act. Emt. Tandem vero Hadriano im- 19
 perante Saluus Iulianus hæc Prætorum edicta in vnum
 collegit & in ordinem digessit, additis interpretationibus
 multis & eruditis, quibus, etiam edictis ipsis, auctoritas
 le-

- legis data, primum SCro, deinde Hadriani Imp. constitutione, vt Iustinianus ait *L. 2. §. 18. C. de Vet. iur. enucl.* Et hoc postea *perpetuum edictum* appellatum est, cuius fragmenta exhibent *Iac. Gothofred. in Font. Iur. Civ. Sim. van Leuven de Orig. & Progr. Iur. R. p. 309. Conf. Franc. Connan. Comm. Iur. Civ. lib. 1. c. 15.* Ipsa edicta in tabula de-
- 20 albata proponebantur, quam *Album Prætoris* vocabant, quod ita describit *Vet. Glossa: Album Prætoris est quedam tabula dealbata, posita pro rostris, in qua proponebantur edicta Prætoris, vt facile ex eminenti conspicerentur & legerentur.*
- 21 Duplex hoc Album fuisse, aliud edictorum, aliud formularum, obseruat *Iac. Ræuard. Protribun. cap. 4.* argumento *L. 2. §. 7. ff. de O. I.*, ex quo colligit, Album formularum iam olim fuisse perpetuum, edictorum vero singulis annis variasse. *Diff. Vulrei. 1. Disc. 6.* Omnes enim actiones certis formularum inclusæ erant cancellis, ne plebs pro lubitu actiones institueret, sed illarum solemnem formulam a collegio Pontificum, tanquam totius Reipubl. oraculo, petere necessum haberet, quod idcirco in omnibus causis consuli debebat, donec tandem *Cn. Flavius, Appii Claudii* scriba, librum, quo formulæ actionum erant descriptæ, Claudio surreptum, maximo plebis leua-
- 22 mento, publici iuris fecit. Atque ex hoc tempore actionum formulas in Albo proponere solebat Prætor, quarum dispensator quasi & administrator ipse fuit, ita, vt qui iudicio vellet contendere, is eius iudicii actionisque formulam, quæ in Albo scripta erat, a Prætoris postulare deberet. In huius petitione, qui errauerat, & non eam, qua agere debebat, petiisset, aut ex errore plus vel re, vel loco, vel causâ, vel tempore complexus esset (nam & res petita & causâ petendi ipsi inferebatur formulæ) causâ cadebat. *Cic. 2. de Inuent. cap. 19. §. 33. Inst. de*

de Action. Vnde etiam, si incertum esset ac dubium, 25
 quæ potius actio competerer, duas dictabant, sed pro-
 restabantur, se ex altera duntaxat, velle suum consequi.
L. 1. §. 4. ff. quod Legator. Prætor autem, si modo idone- 26
 am & adpositam actor formulam postulasset, recusare
 non poterat, quamuis in quibusdam causis non, nisi ea
 cognita, actionem daret, veluti de dolo *L. 9. §. 5. ff. de Dol.*
 cuius ratio est in *L. 11. §. 13. ff. eod.* in actionibus populari-
 bus *L. 2. ff. de pop. Action.* in actione iniuriarum *L. 15. §. 34.*
 & *44. ff. de Iniur. &c.* Sed quoniam formulæ non nisi de 27
 certis actionibus essent conceptæ, longeque plura ob-
 venirent negotia, quam actionum nomina in Albo ef-
 sent perscripta, Prætor tali casu aut ipse extra ordinem
 de controuersia cognoscebat, aut subsidiariam actionem
 dabat, quæ modo *UTILIS L. 4. §. 7. ff. Fin. regund. L. 26.*
§. 3. ff. de Pact. dot. & similibus contestim citatis a Vult.
ad §. 11. de Action. n. 33. modo *IN FACTVM* dicebatur,
 siue ex contractu *L. 13. 22. ff. de P. V.* siue ex delictis *L. 25.*
ff. de O. & A. L. 12. ff. de in ius voc. siue ex aliis causis obli-
 gatio nata. Conf. Ill. Stryk. *de Action. fel. inuest. Sect. 1. m.*
2. §. 5. & 25. seqq. In contractibus tamen actio vt plurimum 28
Præscriptis verbis dicitur, quod in illis verba, quibus agen-
 dum erat a Icto præscribebantur. Ex hac autem for- 29
 mularum conceptione famosa distinctio inter *contractus*
nominatos & innominatos suborta, quum illi, qui certam
 formulam in Albo constitutam habebant, nominati di-
 cerentur, reliqui vero, in quibus pro natura negotii
 verba præscribi debebant, innominati. *Dion. Gothofred.*
adrubr. ff. de P. V. litt. o. Vaconius a Vacuna lib. 1. Decla-
rat. Iur. Civ. 26. n. 4. Huber. ad ff. tit. de P. V. n. 2. Neque 30
 enim eorum nobis arridet sententia, qui nomina con-
 tractuum nominatorum adeo ex sua natura & verbo-
 rum

rum interna indole adfecta volunt, vt aliis negotiis applicari nequeant: neque contractuum innominatorum quædam adeo generalia, vt certis speciebus non possint adscribi, quum eadem opera populus Rom. & permutationem & donationem &c. inter nominatos contractus collocare potuisset, nihil omnino natura vocabulorum repugnante. Henniges *ad Grot. lib. 2. c. 1. n. 2.*

- 31 Non tamen omnibus diebus Prætor ius dicebat, sed tantum fastis, quos describit Macrob. *lib. 1. Saturn. c. 19* illos esse, quibus Prætori tria verba solemnia fari licuit, *Do, Dico, Addico*. His tribus verbis omnis Prætorum potestas in iudiciis notabatur. Primum enim Iudicis, Bonorum possessionis ac tutoris dationem significat: secundum, iuris dicendi ac ferendæ sententiæ potestatem: tertium, iudicatum faciendi ac exsequendi. *Franc. Connan. Comm. Iur. Civ. lib. 7. c. 9. n. 5. Io. Brodæus lib. 3. Miscel-*
- 32 *lan. c. 17.* Ex his fastis diebus statuti erant, quibus singulis, diuersis fori negotiis operam dabat Prætor, ita, vt certo die postulationibus, alio cognitionibus occuparetur. *L. 73. ff. de Iudic. l. 5 ff. de Manumiss. vindict.* Cognitionum die aut præbebat consilium aut exercebat. Exercere consilium dicebatur, quando adhibito consilio de rebus cognosceret, quæ singularem causæ cognitionem requirebant, & postulationum die dilatae erant, quorsum etiam procuratoris post litem contestatam mutationem refert *Ant. Muret. ad L. 2. de Off. eius &c. ob L. 17. ff. de Procura-*
- 34 *tor.* Præbebat consilium, quando adhibito consilio de rebus cognosceret, quæ absque decreto Magistratus expediri prohibiti erant, v. g. si manumittere vellet minor *L. 4. §. 2. ff. de Manumiss. vind.* aut restitutionem in integrum peteret *L. 24. §. ult. ff. de Minor.* Vid. Ræuard. *Pro-*
- 35 *tribunal. cap. 9. §. 13.* Hoc consilium sub Augusto decem
Se-

Senatores formabant, sub Antoninis autem & Alexandro, quinque Senatores & totidem Equites, Vlpian. *in Fragm. tit. 1*, quos eosdem cum Decemuiris litibus iudicandis fuisse suspicatur Ræuard. *cit. l. cap. 18*, quorum Pomponius meminit *L. 2. §. 29. de O. I.* eosque Magistratus vocat, qui hastæ præfuerint, & sine quorum consilio Prætor de grauioribus negotiis nihil decreuerit. Consentit Broidæus *in Supplem. Hist. For. Pollet. lib. 5. c. 6*. Hi vero adseffores consilii certi & perpetui erant, 36 non singulis cognitionum diebus electi, vt manifeste testatur Cic. *4. Verr. c. 29. & 33*. Vnde in *L. 2. ff. de Off. eius* 37 *cui mand.* Vlpianus eum, cui mandata est iurisdictio, negat consilium exercere posse, non hoc sensu, ne aliquot prudentes in consilium adhibeat, sed ne decemuiros, aut in prouinciis vigintiuiros, qui in illis *Recuperatores peregrini* dicebantur, conuocet. Conf. *Lac. Ræuard. c. 1.* Postulationibus duobus modis operam dabant Prætores, 38 aut *de plano*, aut *pro tribunali*. Hæc enim sibi inuicem opponuntur in *L. 3. §. 3. ff. de D. P. L. l. ff. ad Sct. Turpill. L. 18. §. ult. ff. de Quest.* Planaria cognitio fiebat, quum 39 sella curuli posita in loco extra tribunal postulatoribus de causis, quæ nullam altiore cognitionem requirebant, ius redderent, quod nonnunquam in via facere cogebantur, quoties adpellerentur aut adirentur. Vnde 40 de etiam moris erat, vt post Prætozem per regiones vrbis vicosque obambulantem curulis sella veheretur, vt ira non stans, sed sedens ius redderet. *Iac. Ræuard. Protrib. cap. 7*. Quo sensu accipiendum, quod Valer. Max. de Scipione, Africani filio, scribit *lib. 3. c. 5. n. 1*, & de Perseo Macedone *Liv. lib. 41. cap. 20*. Conf. *Sibrand. Tetard. Siccama de Centumuir. Iudic. lib. 1. c. 3*, vbi cognitionem hanc non tantum solemnibus sessionum diebus, sed etiam feriatis

- 41 tis fieri solitam adfirmat. Pro tribunali ius reddere dicebatur Prætor, quando in tribunali & ordinario loco sedens de causis, in quibus solemnibus verbis agere moris erat, cognosceret. Vnde decretalem bonorum possessionem non nisi pro tribunali dare poterat, *L. 3. §. 8. ff. de B. P. edictalem e contra etiam de plano. L. 2. §. 1. ff. quis*
- 43 *ord. in poss. serv.* Locus, in quo tribunal locatum, ab initio Comitium erat, quod pars fori Romani fuit, vbi Rostra erant, post plerumque Basilica, quarum plures in foro, cinctæ porticibus concameratis, ita, vt in vna parte iudicia, in altera negotia mercatorum exercerentur. Vitruv.
- 44 *lib. 5. c. 1. Alciat. lib. 1. Prætermiff. p. 253.* Ipsum tribunal locus erat sublimis & editus, qui per gradus conscendebatur, capax admodum, curuatus paullulum, vt conciperet quasi in circuitu adstantes, de cuius forma vid. Ræuard. *c. 1. cap. 7. Sibr. T. Siccama c. 1. lib. 1. c. 3. Budæus ad L. 1. ff. de Iudic. Pollet. lib. 1. Hist. For. Rom. c. 6. Ioach. Stephan. Lib. 3. de Iurisdict. c. 3. n. 34.* Circa tribunal subsellia locari solebant, quæ iudices, testes, accusatores, aliosque capiebant, & in minoribus iudiciis, (puta Tribunalium, Triumuirorum, Quæstorum) ipsum præsidem. Ascon. Ped. *in Div. Verr. pag. 34,* ibique Paull. Manut. Medium spatium auditores implebant, qui in orbem quasi, & circulum tribunal circumstant, vnde etiam totum auditorium *corona* dici cæpit. Vti sic coronæ vocabulo Cic. *pro Flacc. cap. 28. Plin. lib. 2. ep. 14. lib. 6. ep. 33. n. 3. Conf. Pollet lib. 1. Hist. For. cap. 7.*

CAPVT II. DE IVDICIBVS.

SVMARIA.

1. Connexio.

2. Ordinarii Iudices *Centumviri.*

3. De quibus causis cognouerint?

4. Iudicium centumvirale priuatum fuit.

5. *Quæ*

1. Qui isti præferunt?
 6. Hasta insigne iudicii priuati.
 7. Centumuiros decemuiros consecrari-
 bebant.
 8. 9. Quomodo iudicantur?
 10. Iudices quando dederit Prætor?
 11. Eorum potestas ad formulam ad-
 stricta.
 12. Quomodo ab Arbitris differant?
 13. Origo Actionum b. f. & stricti
 iuris.
 14. Explicata formula : *Exceptiones*
in bon. f. iudicis inesse ipso iure.
 15. Explicatur §. 30. Inst. de Act.
16. 17. Iudicis dati diuersa appellatio.
 18. 19. Recuperatores quinam?
 20. Eligebantur iudices a litigantibus.
 21. Ratio L. 77. ff. de Iudic.
 22. 23. Electum iudicem Prætor par-
 tibus addicebat.
 24. Eique in verba litis ius compone-
 bat.
 25. Inuito obrudi Iudex non poterat.
 26. Origo iuramenti perhorrescentia.
 27. Iudices a Prætoribus quotannis lege-
 bantur.
 28. 29. Decuria Iudicium quotnam?
 30. Formula Prætoris dandi Iudicem.

Diximus de Prætoribus, nunc antequam de ipso Proces-
 su agamus, paucis de Iudicibus. Ordinarii olim iu-
 dices in priuatis causis Centumuiros erant, qui a nu-
 mero adfessorum appellati sunt, sed rotundo, quum
 Pomp. Festo auctore cv essent, ex singulis scilicet tribubus,
 quarum xxx Romæ erant, tres, qui sequentibus tem-
 poribus ad clxxx aucti sunt. Plin. lib. 6. ep. 33. Sibr. T.
 Siccama de Centumuir. Iud. lib. 1. cap. 8. Poller. lib. 3. Hist.
 F. R. . c. 13. Hi vero non de omnibus causis, sed tan-
 tum de quibusdam iudicabant, quæ idcirco *centumuirales*
 dictæ, quarum potiores enarrant Cic. 1. de Orat. c. 38. Dion.
 Gothofr. ad L. 17. ff. de Inoff. test. Nec tamen hæ centum-
 uirales causæ tantum in æquitatis & iuris quæstione sitæ
 erant, sed etiam de leuibus quibusdam iudicatum, ma-
 xime libera repub. vt diserte ait Auct. Dial. de Orator.
 cap. 38. n. 3. Imo grauiores causæ apud Prætores & Iudi-
 ces ac recuperatores, a Prætoribus datos, magis cognos-
 cebantur, quam apud centumuiros, vt apparet ex Cic.
 cit. loc. & cap. 39. Auct. Dial. cit. loc. Conf. vir summus Jo.
 G. Græuius in Pref. Tom. 2. Theaur. Antiq. Rom. Dissentiunt
 Ræuard. Protrib. c. 11. Sibr. T. Siccama c. l. c. 6. Sigon. l. 1.

- 4 *de Iud. c. 22.* Separant hoc centumuirale iudicium a priuatis æque ac publicis Cuiac. *l. 10. Obs. 20.* & S. T. Siccama *c. l. c. 7.* ex quorum tamen argumentis, nihil aliud colligi potest, quam nonnulla in centumuiralium iudiciorum ordine discrepasse ab iudiciis recuperatoriis & aliis priuatis, non autem centumuiros non fuisse priuatos. *I. G. Græuius cit. loc.* Ipsum iudicium ante Augustum Cæsarem Quæstura functi cogebant, post decemuiros litibus iudicandis, teste Sueton. *Aug. cap. 36,* quos Magistratus, qui hastæ præfuerint, Pomponius vocat *L. 2. §. 29. ff. de*
- 5 *O. 1.* Hasta autem insigne priuati iudicii fuit, & inter ea insignia refertur, quorum Vlpianus meminit *L. 1. ff. de Postul. cur Prætor vtrisque luminibus orbatum pro aliis postulare prohibeat, videlicet, quod insignia Magistratus videre & reuereri non possit.* Non tamen solus Prætor hastam figebat, sed centumuiros quoque: vnde *centumuiralis hasta* apud Sueton. *Aug. c. 32,* de qua vid. *S. T. Siccama c. l. 2. c. 3.* Conscribebantur autem centumuiros a decemuiris in quatuor consilia seu iudicia, qui ita diuisi in basilica, Iulia plerumque, quatuor diuersa tribunalia circum sedebant, quibus ita præsidebat Prætor, vt medius inter eos esset, a dextra parte duo tribunalia habens, toridemque a sinistra. *Plin. lib. 5. ep. vlt. & lib. 6. epist. 33. Quintil. lib. 12. cap. 5. Ger. Nood lib. 1. de Iurisd. c. 12.*
- 8 *Iac. Ræuard. Protribun. cap. 20.* Hæc quatuor consilia sic exercebantur, vt qui primo tribunali diceret, facile a reliquis exaudiretur, & sic de vna eademque causâ simul vno tempore cognosci possent. *Val. Max. lib. 7. cap. 7.*
- 9 Vnde facile euenire poterat, vt duobus tribunalibus vinceret actor, duobus vinceretur, quorsum etiam respexit Papinianus *L. 78. ff. de Leg. 2,* vbi filium diuisi tribunalibus actionem inofficiosi testamenti matris pertulisse tradit. *Add. L. 10. ff. de Inoffic. testam. Plin. lib. 6. epist. 33. n. 5.*
- Cu-

Cuiac. *lib. 10. obs. 20.* Quod si vero non tam de iure quam facto disceptaretur, Prætor Iudices dabat, qui de solo facto cognoscentes secundum formulam præscriptam iudicabant, quam excedere non poterant. Senec. 3. *de Benef. c. 7.* Duaren. *in Apol. de iurisd. n. 2.* Hinc iudex datus ad restituendum fundum, si apparuit fundum alterius esse, adiudicare eum non poterat, vt ex Cicerone probat Gouean. *ad. L. 2. ff. de iurisd. n. 3.* Add. *L. 7. ff. de Confess.* Pollet. *lib. 3. Hist. For. c. 15.* Quo ipso ab Arbitris discernebantur, quorum potestas libera & nullis adstricta vinculis erat, & sententiam suam regere poterant, non prout lex & iustitia suaderet, sed prout humanitas aut misericordia impelleret. Senec. *cit. loc.* Et ex hoc fundamento originem traxit distinctio inter *Actiones Bonæ fidei & stricti iuris*, quum in his ad formulam adstringeretur Iudex: in illis vero ex bono & æquo æstimare poterat, quid alter alteri præstare deberet. §. 30. *I. de Action.* Ant. Guibert. *Quæst. Jur. cap. 9. n. 15.* Vult. *in §. 1. I. de Act. n. 47.* Car. Sigon. *lib. 1. de Iudic. cap. 22.* Vnde & Prætor in formula, quam dabat arbitris, addebat, **QVANTVM AEQVIVS MELIVS SIT DARI, VEL QVID QVID SIBI DARE, FACERE OPORTERET EX FIDE BONA.** Briffon. *de Formul. lib. 5. p. 372.* Et inde etiam est, quod in multis legibus dicitur, exceptiones in b. f. iudiciis inesse ipso iure, vt in *L. 84. §. 5. ff. de Leg. 1. L. 3. ff. de Rescind. Vend. L. 21. ff. de Solut.* quum iudex earum rationem habere debebat, etsi coram Præto- re illarum plane nulla facta esset mentio: contra, non inerant in stricti iuris actionibus, sed necesse erat, vt inferentur a Præto- re ipsi formulæ. Ex quibus facile intel- ligi potest, quod in §. 30. *Inst. de Action.* dicitur, olim compensationem, quæ ipso iure tollit debitum, tantum locum habuisse in b. f. iudiciis, & ex rescripto D. Marci de-
mum

16 **C**ium, opposita doli mali exceptione, in stricti iuris iudicii introductam fuisse. Vid. Huber. *ad Inst. de Action.* §. 29.

16 **D**atus autem a Magistratu iudex, vſitate & ex re ipsa *Index datus* dicebatur, *L. 46. ff. de iudic. & specialis Index L. vlt. ff. de Off. Prat. & Index pedaneus L. 4. ff. de Tut. & Cur. dat.* ita nominatus, quod ex imo loco sedens iudicaret, & pedibus humum calcaret. Donell. *lib. 17. Comm.*

17 **Q**uæ appellatio communis fuit omnibus, qui in subſelliis confidebant, quibusque tribunal ascendere, fas non erat, siue hi minores Magistratus Romæ essent, siue municipales. Ræuard. 3. *Comiectan.* 20. Hillig. in Donell. *lib. 17. c. 21. litt. 1.*

18 **E**rant etiam alii, qui *Recuperatores* dicebantur, quasi apud eos certatum fuerit, de recuperando eo, quod alteri abesset. Nec tamen in solis interdicitis vsurpati, vt fere sentit Ioach. Steph. *lib. 3. de Iurisd. c. 8. n. 6,* sed & in mutuo & aliis, vt satisliquet ex

19 **C**ic. 3. *Verr.* Imo & iniuriarum iudicium recuperatorium Cicero vocat *lib. 2. de Inuent. c. 20,* quod Prætores legem XII tabb. *si iniuriam faxit, XXV aris pœna sunt,* aboleuerant, iniuriisque æstimandis recuperatores se, daturus edixerant, teste Gell. *lib. 20. c. 1.* Tale autem negotium tribus plerumque recuperatoribus committebatur, vt videre licet in Verrinis Ciceronis, & apud Liv. *lib. 26. cap. 48.* Plura de iis vid. apud Petr. Nann. *lib. 9. Miscell. cap. 6.* Marc. Donat. *ad Tacit. 1. Ann. c. 74. pag. 131.* Coras. *lib. 3. Miscell. cap. 18.* Sigon. *lib. 1. de Iudic. cap. 22.*

20 **I**n collocando autem iudice necessum erat, vt vtraque pars litigantium in personam dandam consentiret, Cic. *pro Cluent.* vnde consensu litigatorum Iudices constitutos fuisse tradit Papinianus *L. 33. ff. de Appellat.* eaque de caussa, qui nominatim iudicem petebat, aduersarium in-

interrogare solebat, an in hunc Iudicem consentiret: qua
 in re vitata fuisse verba: *Si alium procas, niue cum pro-*
cas &c. Festus auctor est. Et hæc ratio est *L. 77. ff. de Iudic.* 21
in qua Africanus Ictus adferit, in priuatis iudiciis pa-
trẽm filium, & filium patrem iudicem habere posse, quum
omne suspitionis periculum consensu aduersarii tollatur.
 Hillig. *in Donell. lib. 17. c. 25. litt. H.* Si igitur Iudex quem 22
 actor nominabat, reo non displiceret, tunc inter acto-
 rem & reum conuenire dicebatur, Val. Maxim. *lib. 2.*
cap. 3. quem postea Prætor partibus ex conuentione ad-
 dicebat, *L. 30. ff. de Iudic. Ræuard. Protribun. c. u. Broidæus*
in Supplem. Pollet. Hist. For. lib. 5. c. 5. Et ita accipiendum, 23
 quod passim in iure nostro de addicto Iudice dicitur,
 v. gr. *L. 39. L. 46. L. 80. ff. de Iudic. L. 4. ff. quod cert. loc.*
L. 59. §. fin. ad Sct. Trebell. Addicto itaque partibus Iudice, 24
 Prætor in verba litis ius componebat, actionem vel pu-
 re vel addita exceptione decernens, quo simul omnem
 controuersiam in iudicem datum transferebat. Cic. 2. *de*
Inuent. cap. 19. eiusq; interpretæ Marius Victorinus *in b. l.* 25
p. 206. Quod si displiceret aduersario nominatus iudex
 sufficebat simplex eieratio his verbis: *eiero iniquus est;*
 aut etiam simplex reiectio per exclamationem: *hunc no-*
lo, vel nolo hunc eligere, nullo adlato alio suspitionis argu-
 mento. Cic. 2. *de Orat. c. 70.* Plin. *Paneg. c. 36.* Cuiac. *lib. 9.*
Observ. 23. Maynard. *lib. 1. Dec. 87. n. 2.* Atque ex hac con- 26
 fuetudine eierandi iudicem, forte non incommode *In-*
ramentum perhorrescentiæ, quo hodie in foro vtimur,
 deduci possit, cuius fundamentum alias quærunt in *L. vn.*
C. quand. Imper. inter pupill. quod itidem remedium
 est, quo quis se liberare potest, a probatione suspecti
 Iudicis, quamuis hoc præcipue in gratiam actoris intro-
 ductum, vt præterito inferiore iudice statim superiorem

adire possit. Mev. 6. Dec. 71. Conf. integer tractatus Feltmanni de Iuramento perhorrescentie.

- 27 Non autem ex promiscua plebe sumebantur iudices, sed legebantur quotannis a Prætoribus, eorumque nomina in Album referebantur, quod *Album Iudicum* erat, ex quo sumi solebant, qui de priuatis litigantium caussis secundum propositam actionis formulam cognoscerent & sententiam ferrent. Senec. lib. 3. de Benef. cap. 7.
- 28 Plin. in præfat. Gell. lib. 14. c. 2. Selecti hi iudices in duas decurias tempore Iulii Cæsaris distributi erant, quibus tertiam M. Antonius post mortem Cæsaris adiecit, quem grauius eapropter exagitat Cic. 5. Philipp. c. 6. His tribus quartam Augustus adiunxit, Suet. August. c. 32, & tandem quintam Caligula, Id. Calig. c. 16. Decuria vero tabula dicebatur, in qua Iudicum nomina perscripta erant, quam modo Album diximus: neque enim decas aut ordo fuit, vt quidam describunt, vid. Casaubon. ad Suet. Aug. c. 32.

- 30 Et hæc ita, si de facto, deque certo iure cognoscendum esset. Simplicem autem hanc & nudam veritatis cognitionem Prætor hac formula commendare consueuerat: *Si paret Titium dare oportere &c.* Hæc enim in iudiciis dandis præcipua erat, quam explicat Pompeius Festus in verb. *parret*, quod idem sit ac inueniatur, vt comparet, apparet, cuius rei plura exempla congeffit Briffon. de Form. lib. 5. pag. 370.

CAPVT III.

DE IN IUS VOCANDO

ET EDENDO.

SUMMARIÆ

1. Ante vocationem amica litis compositio tentata.	3. Sicuti nec Editio actionis.
2. Quod tamen non de necessitate.	4. In ius vocare quid?
	5. Ipsa vocatio priuata auctoritate fiebat.
	6. For-

6. Formulæ, quibus vterentur?	29. Reus vadibus destitutus in carcere custodiebatur.
7. Quomodo expedita vocatio?	30. Ratio L. 2 §. 2. & 4. ff. qui satisd. cog.
8. 9. Antestationis ritus.	31. Eundi necessitas a Prætorè limitata.
10. Qui nec Germanis incognitus,	32. Possessores rerum immobilium tantum cauebant.
11. 12. In ius vocatus obtorro collo rari poterat.	33. Citus a peregrino rari non poterat.
13. Non tamen sine præuia antestatione.	34. 35. Latitans, quot modis a Prætorè euocatus?
14. 15. 16. Vocatio, quibus casibus prohibita.	36. Edictum Prætoris vbi adfixum?
17. 18. Irreuerentium pœna.	37. Explicata L. 25. ff. de L. Corn. de Fals.
19. Agrotò vocatò iumentum præbebat.	38. Alterum & tertium edictum quando concesserit Prætor?
20. Actor vocatò eunti actionem edebat.	39. Edictum peremptorium, quale?
21. Quot editionum modi?	40. Eius verba.
22. 23. Edita actio, quando mutari poterit?	41. Contumacia quomodo coercita?
24. Rationes, cur sine die & Cos. ederentur?	42. 43. Venditio bonorum contumacis, quo tempore facta?
25. Dies solutionis, quare edendas?	44. 45. 46. Auctionum solemnia.
26. Edita actione reus vadabatur.	47. 48. Solutò debito, residuum quis acceperit?
27. Vades, qui?	49. 50. Quot decretis bon. poss. Prætor dederit?
28. Quis habilis vas?	

Qui igitur litem alteri intendere in animo habebat, 1
antequam in ius iret, per amicos plerumque intra
parietes, quid proficere posset experiebatur. Cic. *pro*
Quinct. cap. 11. *pro Cæcinn.* cap. 2. *Liv. lib. 4. c. 9.* Vbi res ita 2
componi non potuit, tum demum petitor eum, a quo
petebatur, in ius vocabat. Sigon. *de Iudic. lib. 1. cap. 18,*
quamuis & indicta causa in ius vocari potuisse, probet
Plaut. *Pers. act. 4. sc. 9. v. 8.* *Age ambula in ius. quid me in ius*
vocas? Illic apud Prætorè dicam, sed ego in ius voco. Vnde 3
facile euinci potest, nec editionem actionis ante voca-
tionem in ius necessariam fuisse, P. Pithæus in *Not. ad*
tit. 2. Collat. LL. Mosaic. Forster. *Paratitl. ff. de Edend.*
Franz. *ad ff. b. t. Dissent.* Anton. Fab. *ad L. 1. de Edend.*

- Cuiac. 10. *Observ.* 10. Hub. Giphan. *de Ordin. Iud. c. 12.* Vul-
 4 tei. *ad Inst. de Act. n. 44.* Dn. Lyncker. *Protribun. p. 31.* In
 ius autem vocare est experiundi causa quem ad eum, qui
 ius dicit, vocare, *L. i. ff. h. t. §. 3. Inst. de pæn. tem. litig.* quod
 5 cuilibet priuato licebat, ita vt ipse, qui acturus erat, ad-
 uersario denunciaret, vt secum in ius veniret, qui voca-
 tus, si protinus non sequeretur, inuitus obtorto collo se-
 cundum LL. XII tabb. in ius, siue ad Prætozem rapi pote-
 rat. Duaren. 1. *Disput. 1.* Obrecht. *de Iurisdic. lib. 3. c. 33.*
 6 n. 5. Formulæ, quibus hoc casu utebantur, erant: IN IUS
 EAMVS, vel IN IUS VENI, SEQUERE AD TRIBV-
 NAT, vel IN IUS AMBVLA, quas variis exemplis illu-
 7 strat Briffon. *lib. 5. de Form. pr.* Ipsa vocatio hoc modo ex-
 pediri solebat: actor quum aduersarium offendisset, illum
 monebat, vt se in ius sequeretur, eiusque vocationis, si
 cunctaretur reus, proximum quemque testem inuoca-
 8 bat his verbis: LICETNE ANTESTARI? hoc est, pos-
 sumne te testem sumere? si respondisset LICET, tunc
 actor testis auriculam attingebat, adiectis verbis: *Memento,*
quod tu mihi in hac causa testis eris, de quo antestatio-
 nis ritu vide Gruter. 7. *Suspici. 15.* Lil. Gyrald. *Dialogism. 9.*
circ. fin. Franc. Modium *Lect. Nouantiq. epist. 9.* Pollet. 5.
 9 *Hist. For. R. cap. 1.* Auricula autem sedes memoriæ crede-
 batur, Plin. *lib. 11. cap. 45,* & vt frons antiquitus sacra Ge-
 minio, digiti Mineruæ, genua Misericordiæ, ita auris Me-
 moriæ tributa fuit. G. Obrecht. *Exercit. Iur. Antiq. p. 16.*
 10 Illud adhuc notandum, similem antestandi ritum in ve-
 terum Germanorum legibus obseruari, v. g. in LL. Bo-
 iar. tit. 2, referente Hotoman. *lib. 3. Obseru. 15,* *Si quis te-*
stem habuerit per aurem tractum de qualibet causa, finita
ratione & hoc confirmant per testes, posthac non debet repe-
tere nec inquirere illum a quo finiuit rationem suam. Et si

voluerit, tunc per testes defendat se, illi testes testificent, sicut scit, unde ad testem per aurem tractus fuit. Et in LL. Ripuar. tit. 62: *Et unicuique alapas donet, & torqueat auricularas, ut ei postmodum testimonium præbeant.* Facta antestatione, aut ire debebat reus, aut pati, ut iniecta manu obrorto collo ad Prætores raperetur; quam vim quidem adhibitam negant Io. Robert. 3. *Sentent. Iur.* 1. Guil. Forner. 3. *Select. Iur.* 12. Io. Vaud. 2. *Quest.* 26. Bachov. in *Wesembec. h. t.* Dn. Schwendendörf. in *Eckold. h. t.* §. 2. sed abunde cum legis decemviralis auctoritate, tum auctorum testimonii, rationibusque ex LL. nostris adductis comprobant Jac. Ræuard. ad LL. XII. tabb. c. 5. Cuiac. 7. *Obs.* 10. Pollet. 5. *Hist. For. R. cap.* 1. P. Perenon. 1. *Animaduers.* 19. Ludov. Carrio 2. *Emendat.* 12. P. Nann. 12. *Miscell.* 1. P. Bufius ad L. 1. h. t. Vultei. 1. *Discept.* 1. Add. Huber. ad *Inst. de Pæn. tem. litig.* n. 5. Citra antestationem vero, si qui raperetur, iniuriarum actio locum habebat, Acron, Horat. *interpres, ad lib.* 1. *Sat.* 9. Coras. ad §. 12. *Inst. de Action.* n. 5. 6, nisi reus improbus & intestabilis, quem sine antestatione rapi potuisse, probant Ioach. Hopperus *lib.* 3. *de Iuris Arte* pag. 566. Ræuard. *cit. loc.* per locos Plauti *Aulular. act.* 4. *sc.* 10. & *Pers. act.* 4. *sc.* 9. Debebat autem vocans rationem habere (1) *loci*: nec enim poterat quis ex domo sua extrahi, quum hæc tutissimum cuiuslibet refugium sit, L. 18. *ff. h. t.* cuius legis ratio vnice in priuata violentia consistit, & idcirco hodiernis citationibus, vbi per iudicem cuncta expediuntur, vix tuto applicari potest: quamvis & hodie quidam iudices illud adeo sancte attendunt, ut contumacem in causa ciuili potius ex platea rapiant, quam ex adibus extrahi curent. Vid. Anton. Gabriel *Comm. Conclus. lib.* 7. *concl.* 10. (2) *temporis*, ne vocaret aliquem, dum vxorem ducebat, quod etiam ad eos, qui

- nuptiis interfunt, extendit Vmm. *Process. disp. s. tb. 6. n. 29°*
arg. L. 3. b. t. vt, quod ibi commiseratio, hic communio
gaudii efficiat: nec eum, qui funus ducebat, aut iusta fa-
ciebat mortuo, vel funus prosequeretur, &c. vid. L. 2. 3.
- 16 *4. b. t. Hahn. ad Wesemb. b. t. (3) persona, vt scilicet non voca-*
ret Magistratum durante Magistratu, L. 2. ff. b. t. L. 48. ff.
de Iudic. nec infantes & furiosos, L. 4. pr. b. t. Bachov. ad
Wesemb. b. t. nec eos sine impetrata venia, quibus singu-
laris reuerentia debetur, L. generaliter 13. b. t. quod vlti-
imum itidem hodie cessat, quum nostris moribus nulla
inferatur iniuria reo ab actore, quum iudex decernendo
citationem, causam citationis iustam declarasse vi-
detur, quo casu & iure Romano edicti pœna cessabat.
L. 15. ff. b. t. modo tamen in libello pro impetranda cita-
tione exprimitur reuerentiæ vinculum, & verba in fa-
ctum temperentur. Illustr. Stryk. Vt. Modern. ff. b. t. n. 2.
- 17 *Hillig. in Donell. lib. 23. cap. 3. litt. Z.* In irreuerentes au-
 tem iure Romano pœna 50 aureorum statutæ fuit, quæ
 ipsi vocanti applicabatur, non fisco, post alios Schneidew.
ad §. 12. Inst. de Act. n. 50, vnde hanc pœnam nec Prin-
ceps remittere poterat, L. 2. C. b. t. Cuiac. lib. 10. Obs. 10.
- 18 *Quod si inopia laboraret vocans, quasi inofficiosus ca-*
stigabatur, L. vlt. b. t. ex quo tritum illud: qui non habet in
- 19 *ere, luat in corpore. Ægrotum vero & imbecillum si quis*
vocare vellet, iumentum ei currumue dare tenebatur,
secundum LL. x i i tabb. teste Gell. lib. 20. cap. 1.
- 20 *Quod si igitur vocatus iret, actor ipsum, vt actio-*
nem ei ederet, ad Album Prætoris deducebat, ibique
formulam, qua aduersus eum vti volebat, indicabat, vt
deliberare possit, an cedere, an contendere ultra velit, &
si contendendum putaret, instructus veniret ad agen-
dum, cognita actione, qua conueniebatur. L. 1. ff. de
Edend.

Edend. Ang. Politian. *Observ. & Emend.* c. 82. Pius Anton.
 Bartolin. *Auctuar.* cap. 70. Duaren. 1. *Disputat.* 13. Sigon.
 1. *de Iudic.* c. 19. Alios quatuor actionum edendarum mo- 21
 dos referunt Iac. Ræuard. *Protrib.* cap. 4, & Steph. Forca-
 tul. *in Cupid. Iurisp.* c. 17, (1) si quis diceret, qua actione
 agere vellet, (2) si quis eius, quam allegabat, actionis de-
 scribendæ reo faceret copiam. (3) si actor suam in-
 tentionem libello complexus esset, & eam sic offerret
 aduersario. (4) si ex libello eam aduersario diceret...
 Vid. *L. 1. ff. de Edend.* Hanc editam actionem iure ciuili 22
 emendare aut mutare non poterat, donec illius rigorem
 Prætor mitigaret, & ante litem contestatam id fieri per-
 mitteret, prout edicti perpetui, qua parte est de edendo
 monet auctoritas, vt Impp. aiunt *L. 3. C. de Edend.* Vaco-
 nius a Vacuna *lib. 6. Declarat. Iur. Civ. 89. n. 1. 2.* Vid. tam-
 en Gilken. *ad cit. l. n. 19*, vbi certos casus enumerat,
 quibus auctoritas edicti obstiterit, quo minus etiam ante 23
 litem contestatam emendare eam aut mutare licuerit.
 At postquam ex constitutionibus Principum iudices ve-
 teribus istis formulis dari desierunt, etiam post litem
 contestatam eodem iudicio id fieri permissum fuit, ita vt
 aliud pro alio, etiam ex alia causa intendi possit, vt diser-
 te ait Iustinianus §. 35 *Inst. de Act.* quod necessario per mu-
 tationem actionis fieri debuit. Donell. *ad L. 3. C. de Edend.*
n. 16. Vacon. a Vacuna *cit. l. n. 6.* Bachov. *ad cit. §. 35.* Franz.
ibid. Vult. *ibid.* Dn. Lyncker. *Protribun. pag. 43*, vbi tamen
 Imp. verba *in cit. §. 35* ad casum restringit, quando actor
 sine culpa sua in facto errauit. Præter actionem vero 24
 & rationes & instrumenta, imo omnia, quæ apud Iudi-
 cem editurus esset actor, edere debebat, *cit. L. 1. §. 3.* hæc
 tamen, quum ad deliberandum tantum & præparandi
 iudicii causa darentur, sine die & consule, hoc est, sine
 anno

- anno & die, (Romani enim per Coss. tempus designabant) cuius ratio datur in *cit. l. §. 2.*, ne interea excogitentur aliquis modus per calumniam arguendæ falsitatis ex tempore, seu ne quid falsi fiat, aut materia falso fabricando præbeatur, vt in *L. 2. §. 6. ff. quem ad. test. aper.* dicitur.
- 25 Dies autem in quem solutio collata, edendus erat, quia est pars obligationis, *cit. L. 1. §. 2.* sine quo tota edi non videtur, *L. 1. §. pen. b. t.* Conf. Pacian. *de Probat. lib. 1. c. 66.*
- 26 Edita actione a Præatore petebat actor, vt reum vadare permitteret, quod manifeste docet Plaut. *Anul. act. 2. sc. 4. v. 40.* vbi Euclio dicitur a Præatore postulasse, vt sibi liceret Miluum vadari, hoc est, vades & sponsores exigere, de se sistendo certo die, qui plerumque perendinus
- 27 erat, in iure siue apud Præatorem. Vades autem dicebantur, qui pro alio vadimonium promittebant, quos ita dictos putat Acron *ad Horat. lib. 1. sat. 1.*, quod qui eos dederat, vadendi haberet potestatem. Ipse tamen vas
- 28 seu fideiussor habilis non tantum ex facultatibus, sed etiam ex conueniendi facilitate æstimabatur *L. 2. pr. ff. qui satisdar. cog.* vnde & in *l. 7. ff. eod.* idoneus fideiussor & qui fori præscriptionem habet, hoc est, qui non iurisdictioni illius iudicis subiectus est, coram quo causa pendet, sibi inuicem opponuntur. Vadimonii formulam, qua vades fidem suam adstringere tenebatur, Ictus concipiebat, *Cic. ad Q. Fr. lib. 1. ep. 14.* qua concepta e iure cedebatur. Sigon. *1. de Indic. c. 20.* Quod si vero reus idoneos fideiussores dare non poterat, in carcere adseruabatur in proximum postulationum diem, Plaut. *Pers. act. 2. sc. 4. v. 18.* quæ ratio est, cur pro iis, quibus singularis debetur reuerentia, etiam fideiussores minus idonei admittantur, iique penitus reici non possint. *L. 2. §. 2. & 4. ff. qui satisdar. cog.* quod tamen de sola cautione in iure si-

fitendi, accipi, nec ad cæteras extendi volunt Vultei.
lib. 2. de Iudic. c. 5. Dn. Lyncker. Protribunal. p. 35.

Huncrigorem XII tabb. aliquatenus mitigauit Prætor, vt ille, qui mox ad fatisdationem & cautionem se offerret, protinus iræ necessum non haberet, vid. *rubr. ff. in ius vocati vt eant, aut satis vel cautum dent.* Vnde etiam recte monet Ræuard. *in LL. XII tabb. cap. 5.* possessores rerum immobilium ne quidem ad fatisdationem fuisset obligatos, dummodo simpliciter cauerint & promiserint, se stato die in iure futuros: *L. 15. ff. qui satisdar. cog.* quia fatisdatio iniungebatur, ne reus ante litem contestatam fugiens, sententiam ferre impediat, Coras. *in L. 15. §. 16. ff. de Damn. inferet,* quæ fugæ suspicio in possessoribus immobilium cessat, *Peregrin. Iannin. de Citat. reali 1. c. 2. n. 157. Valasc. Conf. 66. n. 5,* quum res solamoueri nequeant, Robert. *3 Sent. 21.* huiusque contumacia per missionem in bona facile coerceri possit. Bene tamen notandum, hæc omnia sic olim locum habuisse, si Romanum ciuem, cuius Romanus in ius vocaret: si enim cum hoste, hoc est, cum peregrino manus conferenda, nec rapi nec trahi ciuem per peregrinum passi sunt decemiri, sed diem duntaxat condici, quod indicant tabulæ: *si status dies cum hoste venito: quemcunque autem peregrinum olim hostem dictum fuisse, auctor est Cic. lib. 1. Offic. cap. 12. Conf. Macrob. lib. 1. Saturnal. cap. 16. Ræuard. cit. loc.*

Quod si vero is, a quo petebatur, latitaret, nec vllam secum agendi potestatem faceret, quum de domo extrahi non posset, actor Prætoris auxilium implorabat, qui audita & cognita causa reum euocari ad sui defensionem iubebat. Fiebant autem euocationes nonnunquam solis denunciationibus, interdum litteris,

D

inter-

- interdum edictis. Nam si is, a quo petebatur, in vrbe esset, & e publico conspiceretur, creditor tamen, seu actoris conspectum fugeret, per denunciationem in domum solemnem vicinorum testatione euocabatur, quæ denuntiatio idcirco *detestatio* dicitur in *L. 40. ff. de V. S.* Quod si in vrbe non esset reus, sed in alio loco frustrationis causa latitaret, litteras a Prætoribus ad Magistratum loci impetrare solebat actor, vt is mone- ret eum, vt statò die ad sui defensionem veniret. *l. 1. §. 4. ff. de requir. vel absent. damn.* cui conueniens est, quod ait Cic. *3 Verr. cap. 10. Verres simul ac tetigit prouinciam statim Messanam litteras dedit; Dionem euocauit, calumniatores ex sino suo apposuit, qui illam hereditatem Veneri Erycine commissam esse dicerent.* Si vero nec litteris nec de-
 36 nunciationibus latitans euocari posset, iussu & auctori- tate Prætoris edictum seu libellum ad ipsas latitantis æ- des solemnem vicinorum aliorumque proborum ciuium testatione actor proponebat, quo latitantem in ius voca- bat, vt ita admonitus defensor sui existeret, *L. 4. §. 6. ff. de Damn. infect. L. 22. §. 2. ff. quod vi aut clam.* Atque inde intelligi potest, quod Vlpianus scribit in *L. 25. de L. Corn. de fals.* *Qui nomine Prætoris litteras falsas reddidisse, edi- ctumue falsum proposuisse dicitur, ex causa actione in fa- ctum penali tenetur, quamquam L. Cornelia reus sit.* De hu- iusmodi enim litteris & edictis Vlpianum sensisse ex eius responsi epigraphæ manifestum est, *Vlpianus lib. 7 ad Edi- ctum.* Nam libro quinto, sexto & septimo ad edictum, de iudiciis, iisque omnibus, quæ ad iudicia priuata per- tinebant, egerat Vlpianus. *Ræuard. Protribunal. cap. 3.*
 38 Affixis itaque primis tabulis, si latitans ad sui defensionem non venisset, Prætor post interuallum decem die- rum, alterum edictum decernebat *L. 69. ff. de Indic. & tan-*

tandem tertium *L. 70. ff. eod. quibus propofitis actor per-* 39
emptorium impetrabat, inde dictum, quod perimebat di-
sceptationem, hoc est, non vltra patebatur aduerfari-
um tergiuerfari, cit. L. 70. Nonnunquam autem hoc e- 40
dictum post vnum vel alterum, nonnunquam statim
dabatur, quod appellari solebat vnum pro omnibus, cu-
ius verba fuere, si die scripto non veneris, quasi contumax
condemnaberis. Ræuard. Protribun. cap. 3. Broidæus in Co-
roll. ad Pollet. Hist. For. R. lib. 5. c. 3. Vbi vero edicti per- 41
emptorii dies venerat, nec se sifteret reus, actor eius con-
tumaciam accusabat, de quo vbi Prætori constitit, in
bona iri iubebat actorem, cuius decreti prætorii verba
conferuauit Vlpianus in L. 7. §. 1. ff. quib. ex causf. in eat.
Qui fraudationis causfa latitauerit, si boni viri arbitratu non
defendetur, eius bona possideri vendique iubebo. Venditio 42
tamen protinus non fiebat, sed postquam certo tempo-
re possessa essent bona, quod xxx dies fuisse putant Ræ-
uard. Protribunal. cap. 3. Hotoman. ad L. 13. §. 1. C. de Iudic.
Scip. Gentil. 1. de Iurisdic. c. 24. moti loco Cic. pro Quinct.
cap. 8. Aliorum sententias vide apud Menoch. de Arbi-
trar. Iud. cas. 6, qui tandem arbitrio iudicis id committi
debere concludit. Si igitur durante hoc tempore nemo 43
satisdedit, (nam oblata satisdatione, possessio desine-
bat, Hotoman. in Cic. Or. pro Quinct. pag. 17) creditores
iterum Prætozem adibant, petebantque, si plures essent,
vt sibi vnum ex corpore constituere liceret, qui debi-
toris bona auctioni subiiceret, & hic constitutus Magister
dicebatur. L. vlt. ff. de Cur. bon. dand. Theophil. in tit. de
Success. bonor. Briffon. lib. 6. Formul. pag. 511. Iac. Nicol. Lo-
ensis lib. 9. Miscell. Epiphill. c. 1, quo facta in celeberrimis 44
vrbis locis tabulæ figebantur, cunctisque debitoris bonis
suspendebantur libelli, quibus omnes creditores admo-

- nebantur, vt certo die ad auctiōem adessent, Cic. *pro Quinct. cap. 6.* Ræuard. *Protribun. cap. 3. circ. fin.* Turneb. *lib. 12. Aduers. cap. 19.* Hotoman, *in Cic. Or. pro Quinct. cit.*
- 45 *loc.* Iac. Nicol. Loensis *cit. loc.* Appropinquante die auctiōi destinato, Prætor ad nouam creditorum instantiam, auctiōem permittebat, *L. 9. C. de Bon. auctōr. Iud. poss.* quæ hasta in foro posita, solemnī ritu peragebatur.
- 46 Huic præcō adstabat, vt pretium auctiōemque proclamaret, & emtores obseruaret, qui sublato digito se profitebantur. *Franc. Modius Lect. Nouantiq. epist. 105.* Distractis autem bonis & ære alieno persoluto, quid cum eo, quod supererat, factum, (nam missio in vniuersa bona
- 48 fiebat) nusquam diserte scriptum memini. Putat tamen Hotoman. *in Cic. Or. pro Quinct. p. 45.* ei qui bonorum possessionem postulasset, quæcunq; reliqua fuerint, addicta fuisse, ita tamen, vt qui postea creditores alii reperirentur, confugere nominum suorum causa, ad ipsum potuissent, quod ex *cit. Cic. Orat. pro Quinct. colligit.* Conf. Cuiac. *ad Nov. 53. p. 3. pag. 595.* Casp. Schiffordegher *lib. 1. ad Ant. Fabr. tract. 7. quæst. 1.* Dissent. Hillig. *in Donell. lib. 23. c. 14.*
- 49 *litt. A.* Illud adhuc notandum, Dd. vulgo duo decreta agnoscere, quibus Prætor bona latitantis possideri vendique iusserit, & post missionem ex primo decreto, perseverante in contumacia reo, interpositum fuisse secundum decretum, atque sic denique ad distractionem bonorum peruentum esse. Ræuard. *Protribun. c. 3. c. fin.* Coras. *ad L. 15. §. 16. ff. de Damn. inf. Gædd. de Sequestr. c. 2. n. 14.* Menoch. *Arbitr. Iud. cas. 6.* Scaccia *1. de Iudic. 96.* Scip. Gentil. *1. Iuris. 24.* Sed vti nullibi in iure mentio secundi decreti, præterquam in causa damni infecti *L. 15. §. 16. ff. de Damn. infect.* ita nec in aliis causis interponi solitum verius est, sed ex vno eodemque prætorio edicto *L. 7.*

§. 1. ff. quib. ex. causs. in poss. eat. & bona possessa & vendita fuisse. Carp. Schiffordegher ad A. Fabr. lib. 1. Tract. 7. Hil- lig. ad Donell. lib. 23. c. 13. litt. A.

CAPVT IV.
DE IIS, QVAE IN IVRE
FIEBANT.
SVMMARIA.

1. Prætor litigantes in Comitio citari iubebat.	27. Sacramentum quid?
2. Occurrere ad Vadimonium & sistere quid?	28. Quomodo a sponfione differat.
3. Reus actorem prouocabat.	29. Reus restipulare debebat.
4. Cui actor replicabat agendo causfam.	30. Iudicium quando postulatum?
5. Actori contradicebat reus.	31. In personali actione interrogatio- nibus actor vsus.
6. Inaudita causfa Prætor actionem non dabat.	32. 33. 34. Quæ perquam necessaria apud Romanos.
7. Actiones formulis inclusa.	35. In quibus causfis potissimum ob- tinuerint.
8. Vindicatio vbi instituta?	36. Formulæ interrogationum.
9. Vindicatio quotuplex?	37. Actio interrogatoria, quæ?
10. Possessoris vindicatio quando in- stituta?	38. Mentiri & falsum dicere, quomodo differant?
11. 12. 13. Quomodo instituta si res mo- bilis?	39. 40. Quid si taceret interrogatus?
14. Actio ad exhibendum.	41. Iudicem quando postulariat liti- gantes?
15. Si res immobilis quomodo institu- ta vindicatio?	42. Iudici Prætor in verba litis formu- lam componebat.
16. Manuum conserctionis originem a Germanis deducit Horoman.	43. Cui & rei exceptio inferebatur.
17. 18. 19. Mutata solemnia vindicatio- num.	44. Exceptio cur conditio dicta in L. 12 ff. de Except.
20. Imaginaria profectio, cur intro- ducta.	45. Cur prescriptio in L. 91 ff. de so- lut. &c.
21. Improbatur a Cicerone.	46. Satisfactiones quotuplices?
22. Proprietatis vindicatio, quomodo instituta?	47. Reus in actione reali satisfabat.
23. Solida cautio, quæ?	48. Non autem actor.
24. Possessor quomodo satisfaceret?	49. In personali, neuter.
25. Sponfionum ratio.	50. Nisi per Procuratores agerent.
26. Earum formula.	51. Lis quomodo contestata?
	52. Litis contestatio, vnde dicta.
	53. Communis Pragmaticorum error notatus.
	54. Ex-

54. Explicatur §. 35. Inst. de Act.
 55. Eremodicium committere, quid?
 56. 57. Quomodo a desertione vadi-
 monii differat?

58. 59. Vadimonii desertio, quæ?
 60. Deserens, quibus casibus excusa-
 retur?
 61. Dies diffusus, qui?

- 1 **P**erendino igitur die, in quem plerumque vadimo-
 nium promitti solebat, Prætor, quem summo mane
 in Comitium venisset, litigatores per accensum viua vo-
 ce citari iubebat, vt præsentés sint nec ne, appareret. *L. 7.
 pr. ff. de in integr. rest. L. 10. ff. de Publ. act. Ascon. Ped.
 3. Verr. Add. Illustr. Stryk. diff. 3. de Iur. Sens. c. 5. n. 8. Ræ-
 vard. Protribun. c. 2. Dion. Gothofr. ad Nov. 112. c. 3. litt. 7.*
- 2 **Q**uod si vterque litigatorum præsens esset, actor *occur-
 rere ad vadimonium*, reus *sistere* aut *obire* dicebatur. Sueton.
 3 *Calig. c. 39. Plin. lib. 8. epist. 12. Gell. lib. 2. c. 14.* Reus tamen
 prius ita agebat: *Vbi tu es, qui me vadatus es? vbi tu es qui
 me citasti? ecce ego me tibi sisto, tu contra, & te mihi siste.* Plaut.
- 4 **C**urcull. *act. 1. sc. 3. v. 5.* Procedente vero actore, rogabat
 reus: *Quid ais?* cui respondebat actor, si personali actio-
 ne conueniret reum: *Aio, te mihi dare vel facere oportere*
 &c. si reali absoluta: *Aio, e. g. fundum, quem possides, meum
 esse*, seu prout natura actionis postulabat, quam ille in-
 tendere volebat. §. 1. *Inst. de Action. Sigon. lib. 1. de Iudic. c.*
- 5 **21.** Reus vero vel negabat intentionem actoris, vel si con-
 fiteretur, exceptione se defendebat, qua mutua conten-
 tione cognoscebat Prætor, an iudicem arbitrumue dare,
 an causam ad Centumuiralis iudicii cognitionem serua-
 re deberet: vtrum leges permitterent actionem, an pro-
 hiberent. Nunquam enim inaudita causa actionem
 6 decernere solebat, quo pertinent verba in nostris Pan-
 dectis vbius obuia: *cognita causa actionem dare, cognita
 causa actionem denegare.* Singulæ autem actionum in-
 7 tentiones propriis formulis, vt iam diximus, inclusæ e-
 rant, quas in singulis, cuius modi fuerint, enarrare lon-
 gum

gum foret: sufficiet vnicum exemplum adduxisse, quid
 in vindicatione obtinuerit, & quemadmodum hæc insti-
 tuta. Omnis autem olim vindicatio ex LL. XII tabb. 8
 apud Prætorem fiebat, in re atque loco præsentis. Alia ta- 9
 men *possessionis* erat, alia *dominii*. Possessionis vindi- 10
 catio proprie *vindicie* dicitur, & instituebatur, quando
 incertum esset, vter litigantium, proprietatis lite pen-
 dente, rem controuersam possidere deberet. Ascon.
 Ped. 3. *Verr. pag. 100.* Si res mobilis vindicanda, v. g. ser- 11
 uus, vindicatio in hunc modum facta est: qui serui pos-
 sessionem perebat, eum iniecta manu, quasi vim quan-
 dam adhibendo, vindicabat, & roganti reo: *quid ais?* re-
 spondebat: *hunc hominem ex iure Quiritum meum esse aio,*
eiusdemque vindicias mihi dari postulo, quod ex Liv. lib. 3.
 cap. 44 colligimus. Vid. Briffon. lib. 5. *Formul. pag. 474.*
 Si alter taceret aut cederet, Prætör seruuum addicebat 12
 vindicanti, vsque ad exitum iudicii de dominio instituendi.
 Sin autem ille contra vindicaret, & eundem seruuum 13
 manu prehensens responderet: *Ego hunc hominem me-*
um esse aio, eiusque vindicias mihi conseruari postulo: tum
 Prætör cognita caussa possessionem illi, qui nec vi, nec
 clam, nec precario possidebat, seruuum addixit, quamuis
 si de rebus mobilibus controuerteretur, illæ sæpius apud
 sequestræ, aut in æde sacra deponerentur, vt ex innume-
 ris Prudentum responsis constat. Conf. Ræuard. *ad LL.*
XII tabb. c. 6. extr. Si vero rem, de qua litigabatur, reus oc- 14
 cultaret, actor ad exhibendum agebat, vt exhibita vin-
 dicari possit. *L. 3. §. 3. ff. ad Exhibend.* Quod si vero res in- 15
 mobilis peteretur, tunc Prætör vna cum litigatoribus in
 fundum controuersum ex iure proficiscebatur, ibique fa-
 cta manuum conseruacione, quem suum fundum esse actor
 contendebat, eundem contra vindicabat reus, eamque
 vim

- vim, quæ per eiusmodi manuum confertionem fiebat non bellicam aut manu factam fuisse, Gell. *lib. 20. cap. 20* testatur, cuius modus tamen in antiquioribus litteris non
- 16 declaratur. Hunc ritum Hotoman. *lib. 3. Observ. 15* originem traxisse putat, ex veterum Germanorum institutis, qui lites plerasque certamine singulari diremerunt, a quibus Latium forte aliquando ante Romam conditam occupatum fuerit, cuius tamen rei fides penes auctorem
- 17 est. Cæterum *postquam Prætores* (verba Gellii sunt cit. *lib. 20. cap. 10*) *propagatis Italiae finibus, datis iurisdictionibus, negotiis occupati, proficisci vindiciarum causa in longinquas res grauabantur, institutum est contra XII tabb. tacito consensu, vt litigantes non in iure apud Prætores manum confererent, h. e. vna cum Prætores manus conferendæ gratia ex iure, siue loco illo, in quo ius reddebatur, in locum controuersum proficiscerentur, sed ex iure manum confertum vocarent, id est, alter alterum ad conferendum manum in rem, de qua ageretur, vocaret, atque profecti simul in agrum, de quo litigabatur, terre aliquid ex eo, vti vnâ glebam, in ius in urbem ad Prætores deferrent, & in ea gleba, tanquam in toto, agrum vindicarent. Et in hanc sententiam dixit Festus ex Cincio: Vindicie olim dicebantur, quæ ex fundo sumtæ, in ius adlatæ erant, vid. Franc.*
- 18 Balduin. *ad LL. XII. tabb. cap. 45.* His autem vindiciis in ius adlatis actor, qui deiectus erat eas manu tenens posses-
- 19 sionem petebat. Sed quemadmodum Prætores negotiis variis occupati, dicendarum vindiciarum causa proficisci grauabantur, ita litigantes quoque manus conferendæ gratia tandem in agros proficisci & inde glebas
- 20 in ius deferre desierunt. Ne tamen prisca iudiciorum ordinis solemnitas aboleretur, instituta & surrogata a Pontificibus, in veræ profectiois locum imaginaria, quædam profectio, qua litigantes certam inire viam, eamque redire debebant, quod nimium exagitat Cic.

pro

pro Muren. cap. ii. extr. vbi: itaque irati illi, inquit, de IC. 21
 autem loquitur, quod sunt veriti, ne dierum ratione peruulgata
 & cognita, sine sua opera lege posset agi, notas quasdam compo-
 fuerunt, vi omnibus in rebus ipsi interessent. Cum hoc fieri bel-
 lissime posset: FVNDVS SABINVS MEVS EST: IMMO MEVS;
 deinde iudicium, noluerunt. FVNDVS, inquit, QVI EST IN
 AGRO, QVI SABINVS VOCATVR, satis verbose, cedo quid
 postea? EVM EGO EX IVRE QVIRITIVM MEVM ESSE
 AIO. Quid tum? INDE EGO TE EX IVRE MANV CON-
 SERTVM VOCO. Quid huic tam loquaciter litigioso responde-
 ret ille, unde petebatur, non habebat. Transiit idem Ictus, tibi-
 cinis Latini modo: VNDE TV ME, inquit, EX IVRE MANV
 CONSERTVM VOCASTI, INDE IBI EGO TE REVOCO.
 Praetor interea, ne pulchrum se ac beatum putaret, atque aliquid
 ipse sua sponte loqueretur, ei quoque carmen compositum est, cum
 ceteris rebus absurdum, tum vero in illo: SVIS VTRISQVE SV-
 PERSTITIBVS, PRAESSENTIBVS, ISTAM VIAM DICO,
 INITE VIAM. Presto erat sapiens ille, qui inire viam doceret,
 REDITE VIAM, eodem duce redibant. Hæc iamdum apud
 istos barbatos ridicula, credo, videbantur, homines, quum recte
 atque in loco constitissent, iubere abire & unde abiissent, vt eodem
 statim redirent.

Cæterum si nulla esset possessionis controuersia, sed 22
 de dominio tantum ageretur, solis sacramentis, nulla
 vindiciarum quæstione facta, sic contendebatur, vt is
 interim, penes quem rei controuersæ possessio esset, ido-
 nee satisdaret, se nihil in possessione deterius facturum:
 Afcon. Ped. 3. Verr. pag. 100, quam satisfactionem, si recu-
 sare possessor, possessio in petitorum transferebatur, si
 hic ad illam se offerret: quod si nec petitor satisdare vel-
 let, penes possessorem possessio manebat, quum in pari
 causa potior sit possessor. Paull. lib. 1. Sent. tit. 11. L. 6. §. 6.
 ff. de Carbon. Edict. Et hæc est quæ solida cautio dicitur in 23
 L. 5. pr. ff. de hered. petis. de qua etiam in L. 15. §. 2. ff. de quæ-
 sition.

- 24 *stion.* Fiebat autem fatisdatio per prædes, quos *Ascon.* *Ped. cit. ioc. fideiussores locupletes* interpretatur, pro re, de qua apud iudicem lis est, ne interea, qui tenet, diffidens causa, possessionem deteriore faciat.
- 25 Accepta fatisdatione actor reum sponfione prouocabat, *Ascon. c. l. cuius faciendæ ratio eiusmodi fuit.* Petitor, vbi aduersarium sibi contradicere audiebat, sponfione sacramenti eum prouocauit: *Ni ita esset, cuius formulæ, quæ solemnibus in sponfionibus erat, plurima exempla exhibet Briffon. lib. 5. de Form. pag. 369.* Ipsam autem sponfionem ita concipiebat actor: *quando negas, hunc seruum meum esse, sacramento te quinquagenario prouoco. Spondesne quingentos si meus sit?* cui aduersarius: *Spondeo, si tuus sit.* *Valer. Prob. in Not. Rôm.* Sacramentum autem Romani, teste *Varr. lib. 4 de Ling. Lat.* certum affium numerum dicebant, qui apud Pontificem, hoc est, in æde sacra hac intentione deponebatur, vt is, qui vicerat, suum depositum ex loco sacro auferret, victi ad ærarium rediret.
- 28 *Conf. Ræuard. lib. 5. Varior. cap. 10.* Atque in hoc differebat a simplici sponfione, in qua litigantes interueniente stipulatione sibi inuicem tantum promittebant certam pecuniæ summam, quam victor a victo eodem iudicio exigere solebat. *Cic. pro Quinct. cap. 8,* ibique *Hotoman. pag. 20. Broidæus in Suppl. ad Pollet. Hist. For. R. lib. 5. cap. 5. pag. 436.* Prouocatus igitur tali sacramento, solemnibus verbis restipulari solebat: *Et tu spondesne quingentos ni tuus sit?* cui actor respondebat: *Spondeo ni meus sit.* *Vid. Liv. lib. 39. cap. 43. Valer. Max. lib. 2. cap. 8. Hotoman. in Cic. Or. pro Quinct. pag. 19.* Atque hoc nisi faceret actor
- 30 litem amittebat. Tandem iudicium postulabant, de cuius constitutione antequam agamus, quid in aliis actionibus singulare obtinuit, paucis explicabimus.

In

In personabilibus actionibus singulari fuit, quod actori 31
interrogationibus vti licuerit, ex quibus actio interro-
ganti nascebatur, siue respondiſſet interrogatus, siue ta-
cuiſſet, illic ex verbis, hic propter contumaciam. *L. 11. ff.*
de Interrog. in Iur. fac. Et hæc apud Romanos ideo neces- 32
sariæ erant, quod ille, qui intentione sua plus complexus
esset, hoc est, vel re, vel loco, tempore aut causa plus
petiſſet, causa caderet. §. 33. *I. de Action. Paull. lib. 1. Sen-*
tent. tit. 10. Nam si quis petiſſet a Prætorè actionem ex 33
mutuo pro centum, formulam Prætor ita concipiebat:
Si pareat, Titium debere centum, Iudex condemna. Quod si 34
igitur in iudicio Iudici Titius approbasset, se non 100 sed
60 debere, Iudex Titium absolvere tenebatur, quum nec
litteram in præscripta formula mutare posset. Titius
vero, si denuo conveniebatur, exceptione rei iudicatæ
se defendebat. Fiebant autem interrogationes vt plu- 35
rimum in actionibus noxalibus & conditionibus certi
intendandis, vt ex *tot. tit. ff. de Interrog. in Iur. fac.* appa- 36
ret, quarum formula hæc fuisse videtur, *quando te in iu-*
re conspicio, postulo anne sis auctor, hoc est, anne sis ille, a
quo ius meum persequi debeam: siue, *quota ex parte sis*
auctor. Valer. *Prob. in Not. Rom. Hotoman. 7. Obs. 15*, quod
clarius & plenius profert Ræuard. *Protribun. c. 5: Aio ex*
L. Titii hereditate mihi centum debere, quando te in iure
conspicio, postulo anne sis auctor: quanquam hunc inter-
rogandi modum Polletus *lib. 5. Hist. For. R. cap. 4. p. 431* ad
eum auctorem referendum putet, quem Guarandum
vocamus, qui de evictione tenetur, & nullo vadimonio
obstrictus in iure reperiebatur, quod ex prioribus verbis
elicit, *quando te in iure conspicio.* Ex interrogati autem 37
responsione actio interrogatoria competebar, quæ &
confessoria dicitur *L. 25 §. 1. ff. ad L. Aquil.* qua ex sua respon-
sio-

- fione conueniebatur interrogatus, *L. 4. 12. 13. § vlt. ff. b. t. licet mentitus fuerat, L. 11. §. 10. cod. nisi ex iusto errore*
- 38 re se falsum dixisse probaret. Mentiri autem & falsum dicere quomodo differant vid. Hieron. de Cæuallos *Spec. Comm. Opin. q. 128. n. 5. B. Bruneman. ad cit. L. 11. n. 20.* Quod si interrogatus plane tacuisset, instituta
- 39 actione, ac si negasset, in solidum poterat conueniri, quum Prætorem contemnere videbatur, *L. 11. §. 4. dict. tit. quæ singula latissime prosequutus est Iac. Ræuard. Protrib. cap. 5.*
- 40 Proposita igitur actionis intentione, litigatores pro natura actionis iudicem arbitrumue petebant, quibus Prætor eum dare solebat, in quem vtraq; pars consenserat, cui
- 41 in verba litis ius componebat, vt secundum illud præsentem controuersiam definiret. Ræuard. *lib. 1. præiudic. c. 5.*
- 42 In hoc autem iure componendo non tantum actoris intentioni rationem habebat Prætor, sed rei quoque admittere exceptionem, actorisque nonnunquam replicationem, *L. 7. ff. de Cur. Fur. dat. L. 30. ff. de Pact. Dot.* vnde sæpius non pure, sed addita exceptione actionem dabat, v. g. *si paret, Titium Caio centum mutuo dedisse, nisi quid pactum sit, ne Titius a Caio peteret, iudex condemna.*
- 43 Et inde Paullus in *L. 22. ff. de Except. exceptionem conditionem interpretatur, quæ modo eximit reum damnatione, modo minuit damnationem, quod ratione formulæ iudici pedaneo præscriptæ intelligendum, cui eam Prætor, per modum conditionis inferere solebat. Hoc vero in actionibus stricti Iuris necessario fieri debuit, quum alias Iudex nullam habere poterat exceptionum rationem.* Hotoman. *lib. 8. Observ. 3.* Reus autem excipiens præscribere actori dicitur in *L. 34. §. 3. ff. de Leg. 2, quemadmodum*

dum scil. intentionem concipere aut actionem sibi dari postulare debuerit, atque inde Exceptio *prescriptio* appellatur *L. 9. ff. de solut. L. 9. ff. de Transact. & tit. in ff. de Exceptionibus & Prescriptionibus*, & in Codice: *de Exceptionibus seu Prescriptionibus*: Vid. Donell. *lib. 22. c. 1. circ. fin.* ibique Hillig. Aliter Mynsing. *ad rubr. Inst. h. t. n. 6*

Composito itaque in litis verba iure & iudicio accep-⁴⁵
pto, satisfationes præstabantur, vel ab ipsis litigatoribus,
vel ab eorum Procuratoribus. Fuerunt autem satisfad-⁴⁶
tiones duæ, iudicatum solui & rem ratam haberi, qua-
rum altera ab reo, altera ab procuratoribus fieri debe-
bat. Olim enim reus conuentus actione reali, satisfad-⁴⁷
bat iudicatum solui, *pr. I. de Satisd. L. 8. ff. Iudic. solv. L. pen. ff. de Dol. quæ satisfatio tres clausulas habere dicitur L. 6. ff. Iud. solv.* de soluendo iudicato, de re defendenda, hoc est, de non deferendo iudicio, & de dolo malo: a prima tamen, tanquam potissima, dicta est iudicatum solui. Actor vero, si proprio nomine agebat, a⁴⁸
satisfatione immunis fuit, non autem si alieno nomine, ubi rem raram dominum habiturum satisfadare tenebatur, ob periculum, ne dominus aliquando iterum de ea re experiretur *pr. Inst. de Satisd. l. 1. ff. rem rat. hab.* Sin vero personali actione conueniebatur reus, ex parte actō-⁴⁹
ris eadem obseruabantur, quæ in iudicio reali: *cit. l. 1. reus* tamen, si proprio nomine iudicium subibat, ad satisfadationem non adstringebatur, quum hic tantum periculum non subesset, quantum in iudicio reali, ubi possessor re extincta liberabatur: si vero per procuratorem se⁵⁰
defenderet, hic non tantum de rato, sed etiam de iudicato soluendo satisfadare debebat *L. 21. ff. rem rat. hab.* quia nemo in re aliena absque satisfadatione idoneus defensor

habetur. *L. 46. §. 2. ff. de Procurat. L. 166. ff. de R. I. Cuiac. lib. 8. Observ. 26. Bachov. ad §. 1. Inst. de Satisfat.*

- 51 Tandem vero his omnibus peractis in perendinum diem, ut in iudicium, seu ad datum iudicem venirent, sibi litigatores inuicem denunciabant, *Ascon. Ped. 3. Verr. pag. 76*, atque ita a Prætoꝛe decedentes, eos, qui tribunal adfistebant, illius rei, quæ in iure & apud Prætoꝛem acta, testes inuocabant his solemnibus verbis, *Testes estote*, quo ipso lis contestata dicebatur. *Pomp. Festus in verb.*
- 52 *contestari*. Contestari enim est testibus adhibitis aliquid declarare & profiteri, & litis contestatio ipse attestandi actus, litem motam esse. *Conf. Hotoman. lib. 4. Observ. 5 Ræuard. Protribun. cap. 11. Cuiac. 9. Obs. 21. P. Faber 2. Semestr. 24. Donell. lib. 24. cap. 1. Obrecht. de Litis contestat. c. 5. n. 3. Polletus tamen lib. 4. Hist. For. R. cap. 8*, inde litem contestatam dici censet, quod post iudicium acceptum
- 53 sit perpetua. Aliter *Io. Taner Parlodor. lib. 1. Rev. Quotid. cap. 14*. Hæc autem litis contestatio vltimus actus erat, qui in iure fiebat, longeque errant illi, qui litis contestationem *angularem lapidem* iudicii esse volunt, ex quo communis Pragmaticorum error venit, qui ea, quæ antiquitus coram Prætoꝛe gesta sunt, ad illa adplicant, quæ hodie in iudiciis nostris ante litem contestatam fiunt, & quæ coram iudice pedaneo sunt peracta, ad ea, quæ a litis contestatione ad finem iudicii peraguntur.
- 54 Quibus tamen bene separatis nec dubium superesse potest, de mente *Imp. §. 35. Inst. de Act.* dum libelli mutationem eodem iudicio fieri permittit, illum etiam post litem contestatam fieri posse voluisse, quum iudicium olim post litem contestatam a probationibus demum inciperet, quamuis communiter *Dd.* contrarium adferant.
- 55 Et hæc si vterque & actor & reus in iure compare-

re-

rerent. Quod si reus se fisteret, actor vero non occurreret vadimonio, hic causa cadebat, & *eremodicium committere* dicebatur, cuius vocabuli etymologiam vide apud *Briffon. de Verb. Sign.* *Ermodicium* vero in eo differat a desertione vadimonii, quod illo lis, hoc vero vadimonium solum deserebatur: illius esset restitutio, huius nulla: illud actor non solum, sed & reus, si scil. & hic litem desereret, committebat, vadimonium vero reus tantum deserebat. *Broidæus in Coroll. ad Pollet. Hist. F. R. lib. 5. c. 3. p. 422. Dn. Lyncker. Protribun. pag. 37.* Neque enim verum esse videtur, solos actores in *eremodicium* incidisse, quod *Ant. Gouean. lib. 1. Lect. Jur. Var. cap. 39* defendit, quum ex *L. u. § 13. ff. iud. c. solv.* appareat, reum etiam litem deserere posse, quod sonat *eremodicium*. *Vadimonii* ergo desertione reus causa non cadebat, sed actori aduersus vades seu fideiussores comperebat actio ad pœnam, si qua in promissione vadimonii per stipulationem adiecta fuerat. *Broidæus cit. loc. pag. 421. Ræuard. Protribun. cap. 9.* quam præstare cogebantur siue tanti actoris reuera, siue pluris, minorisue interfuerit. *Iason. ad L. 2. §. ult. qui satisd. cog. n. 4.* quod si nulla pœna adiecta, tenebantur ad id, quod reuera intererat. *L. fin. ff. si quis in ius voc.* Imo actore ita postulante, Prætor rei bona possideri iubebat, & si triginta dies possessa essent, vendi, cuius rei exemplum vid. apud *Cic. in Orat. pro Quint.* vbi Prætor bona *Quinctii* ex edicto possideri iusserat, quod vadimonium *Quinctius* missum fecisse arguebatur. *Deserentem* tamen vadimonium vim maiorem excusasse ait *Seneca lib. 4. de Benef. cap. 39. extr.* quæ vis de qualibet necessaria absentia causa intelligenda, maxime de morbo fontico, *Iac. Nicol. Loensis lib. 9. Miscell. Epiphill. cap. 1. pag. 631.* & non solum de proprio, sed etiam vxoris

56

57

58

59

60

aut

aut liberorum *Ian. Langlæus lib. 1. Semestr. c. 2. p. 18. seqq.*
 Sonticus autem morbus appellatur, qui cuiusque rei
 agenda impedimendo est *L. 69. ff. de Re Iud. Petenda*
 61 *men prius a Prætorè dilatio vadimonii, Plin. lib. 1. epist. 18.*
qua impetrata, dies diffusus dicebatur. Cuiac. lib. 12. obs. 18.
Ang. Politian. Observ. & Emend. cap. 41. Pollet. Hist. F. R.
lib. 4. cap. 15.

CAPVT V.
 DE IIS, QUAE IN IVDICIO
 FIEBANT.

SVMMARIA

1. Ius & Iudicium differunt.	33. Consiliarii Iudicis qui?
2. Alia in Iure, alia in Iudicio fiebant.	34. Iudex de consilii sententia pronunciauit.
3. Iudicis officium.	35. 36. Inter plures Iudices cuius sententia obtinuerit?
4. Iudicium quando cæperit?	37. 38. Iudex ad sententiam dicendam cogi poterat.
5. Iudex partes causam agere iubebat.	39. 40. Sententiæ quomodo conceptæ.
6. 7. 8. Causa dupliciter dicta.	41. 42. 43. Formula sententiarum varia.
9. Probatio, quot modis facta?	44. 45. Sententia certa non dubia esse debebat.
10. In quo Oratorum artificium?	46. Sententia de tabula recitata.
11. Testari, qui potuerint?	47. Explicatur rubr. C. de sent. e peric. recit.
12. Modus testandi, quis?	48. Iudex sedens sententiam ferebat.
13. Testis provocatus ex subselliis surgebat.	49. Eius ratio.
14. Testes non iudex, sed partes interrogabant.	50. Publicata sententia præsentibus litigatoribus.
15. Producens testem, illum instruere poterat, quæ dicere deberet.	51. Iudex sententiam mutare non poterat.
16. 17. 18. Modus examinandi testes.	52. Quod semel officio suo functus erat.
19. Formulae solemnes in examine, quæ?	53. Transgressio ad iuramenta.
20. Iudex iuramento obstringebat testes.	54. Iuramentum vel pars vel iudex deferebat.
21. Artifices quomodo iurauerint?	55. A parte delatum, referri potest.
22. 23. Absentium testimonia.	56. Iurandum prout delatum.
24. Instrumenta quotuplicia?	57. 58. Iuramentum deferens præscribebat.
25. Forma conficiendi instrumenta.	59. In
26. 27. 28. Obfignandi modus, qui?	
29. Argumenta quotuplicia?	
30. Necessaria quæ?	
31. Quæ contingentia?	
32. Post probationem in consilium iijit Iudex.	

59. In dubio Iudex.	66. In litem iurare actor quando potuerit ?
60. Iuramentum quomodo referendum ?	67. <i>Lis</i> quid significet?
61. Deferens de calumnia iurabat.	68. <i>Lis</i> quomodo aestimata?
62. Non tamen parentes & patroni.	69. Iuramentum <i>Adfectionis</i> , cur ita dictum ?
63. Iudex quando iuramentum deferat?	70. Iuramentum <i>Veritatis</i> , quale ?
64. Necessarium, a quo introductum?	71. Forma huius iuramenti, quæ ?
65. Deferebatur ob inopiam probationis.	

A Iure iudicium separamus, sequuti ICtos in *L. amplius 15. ff. rem rat. hab. L. pen. ff. de l. & l. l. i. ff. si quis in ius voc. non ier.* tamen non ignoremus, iudicium aliquando pro iure accipi: *L. 28. ff. de Administr. Tut. L. 3. ff. de eo, per quem fact. er. L. 2. §. 2. ff. qui satisd. cog. Cuiac. 1. Obs. 10. Hotoman. 7. Observ. 5.* Fiebant igitur quædam in iure seu apud Prætozem, quædam in iudicio seu apud iudicem. De illis præcedenti capite actum, nunc de his, quæ in iudiciis seu apud iudicem obseruabantur. Iudicis autem officio post iudicium acceptum & litem contestatam, omnia incumbebant, quæ in iudicium deducta. *L. 25. §. 8. ff. de Ædilit. Edict.* Vbi ergo dies accessit, quem sibi inuicem denunciauerant litigantes, iudicium factum est, nisi aut iudex, aut alter litigatorum abfuisse, quo casu, si causa absentia morbus fuit, dies prolatus, & diffusus dicebatur, de quo iam supra diximus. Quod si omnes præsentés, Iudex aduocatos narrare & causam agere iubebat solemini verbo DIC: *Martial. lib. 6. epigr. 19.* qui postea perorata causa itidem dicere solebant DIXI. *Donat. in Terent. Phorm. act. 2. sc. 3 ad verb. Dixi Phormio.* Causam vero duobus modis dixerunt, vno paucis, altero pluribus verbis. Breuem expositionem appellarunt *causæ coniectionem*, *Gell. lib. 5. c. 10.* quod *Ascon. Ped. 3. Verr. pag. 76* interpretatur, quod idem sit ac *causæ in breue coniectio*, & ita regulam, *quasi causæ coniectionem* Sabinus appell-

F

appellauit *L. 1. ff. de R. I. Conf. Duar. lib. 1. Dispunct. c. 36. Alciat. lib. 5. Parerg. c. 1. Adr. Turneb. lib. 13. Aduers. c. 27.*

8 Longioris expositionis exempla sunt caussæ a Cicerone
 9 defensæ, P. Quinctii, Roscii Comædi, Cæcinæ &c. Caus-
 fa vero acta ita est, vt testibus, tabulis seu litteris, & argu-
 mentis ex ipsa re, de qua agebatur, depromtis, vtrinque
 10 certarent litigatores. Eius rei conficiendæ ac status ex-
 cogitandi atque eo probationes omnes conferendi artifi-
 cium in libris oratoriis est demonstratum: neque enim
 in aliis præceptis antiqui Rhetores tam Græci quam La-
 tini plus operæ consumserunt. Agamus autem primo
 de testibus, dein de tabulis, postremo de argumentis.

11 At quoniam non omnibus dicere testimonium licuit,
 propterea ante de testium conditione dicendum foret,
 nisi hanc materiam ab aliis sæpius excussam videremus.
 Ne igitur, quod ab aliis iam actum, cum tædio lectoris
 repetamus, in iis tantum occupati erimus, quæ circa
 12 modum testandi olim obtinuerunt. In testimoniis di-
 cendis antiquitus ita obseruatum legimus, vt qui testifi-
 carentur, non se scire & pro certo compertum habere
 pronunciarent, sed adsertionem securam suspenderent,
 & se arbitrari dicerent, etiam quod ipsi vidissent, quem
 modum testandi Cicero exponit *pro Fontei. cap. 9: Credo, in-
 quit, hæc eadem Indutiomarum in testimonio timuisse, aut cogi-
 tasse, qui primum illud verbum consideratissimum nostræ consuetu-
 dinis, ARBITROR, quo nos etiam nunc vtimur, quum ea dicimus
 iurati, quæ comperta habemus, quæ ipsi vidimus, ex toto testimo-
 nio suo sustulit, atque omnia se SCIRE dixit, Conf. Id. 4. Acad.
 Quest. cap. 47. Hotoman. 10. Observ. 26, quem morem et-
 iam ipsi iudices seruare solebant, vt in sententiis ea non
 esse facta, sed videri pronunciarent, cuius rei exempla
 sunt in *L. 27 §. 2. ff. de Liber. caus. L. 21. §. 1. ff. de Recept. Ar-
 bitr.**

bitr. Vid. Briffon. *lib. 2. Antiq. Iur. Civ. cap. 2.* Hotoman.
in Cic. 4 Verr. pag. 355. Testes autem in forosuum adfi- 13
 gnatum sublellium habebant, Cic. *pro Rosc. Com. cap. 13.*
Pollet. lib. 1 Hist. For. R. cap. 7, ex quo is, qui a præcone ad
 testimonium dicendum, citabatur, surgebat, Sueton.
Claud. cap. 15, quo ipso ingens altercatio & dimicatio orie-
 batur, quum oratores velut duplici, contra eos, proque
 his, acie confingerent, vt Quinctil. ait *lib. 5. cap. 7.* Testes 14
 enim non vt hodie Iudex, sed litigantes ipsi interroga-
 bant, tam is, qui produxerat eos, quam ille, contra quem
 producebantur. *Ascon. Ped. 3 Verr. pag. 77,* illisque non,
 nisi interrogatis, loqui licebat. *Id. cit. l. pag. 93.* Cæterum 15
 qui testem producebat, quid dicturus esset, scire poterat,
 immo & moris fuit, vt, ne forte turbaretur, aut eum ad-
 versæ partis patroni captiosis interrogationibus & indu-
 ctionibus fallerent, multi domi ante cum eo versarentur,
 & variis percontationibus, quales ab aduersariis habere
 poterat, explorarent. *Quinctil. lib. 5. cap. 7.* Briffon. *lib. 5.*
Form. pag. 477. Solebant enim patroni aduersæ partis 16
 testes productos in iudicio ita percontari, vt longo cir-
 cuitu alte repetitis interrogationibus diu suspenderentur,
 atque ita inter illas ambages interdum responderent,
 quæ nocere causæ non arbitrabantur, ex pluribus tam-
 en, quæ confessi erant, tandem eo perducerentur, vt,
 quæ dicere non volebant, negare non possint. Et ita hu- 17
 iusmodi testes multa de antea actis, multa de infecutis, lo-
 co, tempore, persona, cæteris interrogabant, vt in ali-
 quod responsum incidere, post quod illis vel fateri, quæ
 volebant, necesse esset, vel iis, quæ iam dixerant, re-
 pugnare. Et in hoc Oratorum artificium elucebat. In 18
 super & in eo occupati erant, vt adfectus testium nosce-
 rent, quo, si timidus testis, ipsum terrere; si stultus, de-

- cipere; si iracundus, concitare; si ambitiosus, inflare pos-
 sent: prudentem vero & constantem, vel tanquam ini-
 micum & peruicacem statim dimittebant, vel non inter-
 rogatione, sed breui interloquutione patroni refutabant,
 aut si quid in eius vita dici poterat, infamia criminum
 19 destruebant. Vid. *Quinctil. lib. 5. cap. 7.* In interrogandis
 autem testibus solemnia verba hæc fuere: *te rogo: te qua-
 ro: volo, uti mihi respondeas*, quæ singula exemplis illustrat
 20 *Briffon. lib. 5. Formul. pag. 476.* Iudex tamen ex officio
 testes iureiurando obstringebat, ne falsa dicerent, & ve-
 ra reticerent, *Ascon. Ped. 3 Verr. pag. 95*, seu, vt in *Nov. 123.*
 21 *c. 7* dicitur, vt dicerent, quæ nouerint. Artifices autem
 de iis, quæ artis suæ, iurare debebant, se dicturos *ex ani-
 mi sententia* quod putent, hoc est, ex conscientia & sincera
 fide, de qua iurisiurandi formula vid. *Cuiac. lib. 1. Ob-*
 22 *seru. 21.* Absentes per tabulas testimonium dabant, quæ
 in iudiciis recitabantur, qua de re rescriptum Hadriani ex-
 stat, quod laudat *Callistratus L. 3. §. 4. ff. de Testib. Alia est*
 23 *auctoritas presentium testium, alia testimoniorum, quæ reci-*
tari solent. Et hæc signis eorum, qui intererant, obfignari
 consueuissè docent *Cic. pro Quinct. cap. 6.* & *Vlpianus L. 9.*
§. 5. ff. de Pæn. quibus tamen in iudiciis haud magna fides
 habita *L. Lucius Titius 21. ff. de his qui not. infam.* Et de te-
 stibus hæctenus.
 24 Alter modus probandi est per *tabulas seu instrumenta*,
 quæ vel *publica* sunt vel *priuata*. Illa plenam fidem ha-
 bent, adeo, vt & testibus potiora sint: *L. 10. ff. de Pro-*
bat. L. 31. C. de Donat. hæc firmiter non probant, ni-
 si quæ vtriusque consensu scripta sunt, & testium
 25 præsentia & subscriptione confirmata. Si testes adhi-
 biti non sunt, non aliter probant, nisi contra eum profe-
 rantur, qui ea scripsit, isque a se scripta fateatur, aut
 com-

comparatione litterarum conuincatur. *L. 20. C. de Fid. instrum.* Formam conficiendi instrumenta ostendit Am-
 brosius *lib. 2. in Luc. cap. 2.* Nam si consules, inquit, ad- 25
 scribuntur tabulis emtionum, quanto magis redemptioni omnium de-
 buit tempus adscribi? Habes ergo omnia, quae in contractibus esse
 consueuerunt: vocabulum summam illic potestatem gerentis, diem,
 locum, causam: Testes quoque adhiberi solent &c. Obsignan- 26
 di modum perspicue tradit Paull. *lib. 5. Sentent. tit. 25.*
Amplissimus ordo decreuit, eas tabulas, quae publici vel priuati con-
tractus scripturam continent, adhibitis testibus ita signari, vt in
summa marginis ad mediam partem perforata triptici lino constrin-
gantur, atque impostum supra linum cere signa imprimantur, vt
exteriores scripturae fidem interiori seruent. Aliter tabulae prolatae
nihil momenti habent. Hoc SC. de quo agit Paullus, factum 27
 fuit Neronis aetate, vt Suetonius testatur *in Neron. cap. 17.*
 quamuis obsignandi modum per ceram & linum iam o-
 lim obseruatum fuisse, apparet ex Plaut. *Bacchid. act. 4. sc.*
4. v. 64. Obsignatas autem tabulas annulis signatorii, vel 28
 vnus Plaut. *Curcull. act. 2. sc. vlt. v. 67* idoneus testis est.

Superfunt argumenta, quae vel necessaria sunt, vel con- 29
 tingentia. Necessaria, quorum consequentia necessaria
 est, veluti, non promississe Titium Kalendis Romae, 30
 quum eo die fuerit Athenis: coiuisse eam, quae peperit,
 &c. cuiusmodi argumenta non minus probant, quam
 tabulae aut testes. *L. 19. C. de R. V. L. 2. C. de Test.* Hotoman.
ad tit. C. de Probat. Contingentia sunt, quorum conse- 31
 quentia non est necessaria, & proprie iniure nostro *Pre-*
sumptiones vocantur, de quibus ab aliis, & praecipue *Me-*
nochii, copiose actum est.

Peracta probatione & cognita causa postulatum 32
 ab Iudice, vt iret in consilium, quod Cicero demonstrat
pro Quinct. cap. 10. vbi ad Aquilium iudicem ait: *tibi in-*
stat Hortensius, VTEAS IN CONSILIVM. Solebant 33
 enim

- enim iudices plerumque amicos quosdam & iurisperi-
 tos in consilium adhibere, quemadmodum in causa
 Quinctii, tres Ictos ab Aquilio adhibitos legimus, L.
 Lucillum, P. Quinctilium, & M. Marcellum: in causa
 Roscii Comædi, M. Perpennam &c. qui rogati in confi-
 lium, iisdem subselliis confidebant, quo Iudices, Gell. *lib.*
 34 *14. cap. 2*, atque ita de consilii sententia Iudices pronun-
 ciabant, cuius rei clarissimum exemplum exhibet Plini-
 us *lib. 5. epist. 1*, qui electus a Curiano in iudicem, post-
 quam Curianus dixerat, eique responsum fuerat, *secessi*,
 inquit, *& ex consilii sententia*, VIDETVR, *inquam*, CV-
 RIANE, MATER TVA IVSTAS HABVISSE CAUS-
 35 SAS IRASCENDI TIBI. Si plures iudices dati, inter
 pares numero, si dissonæ sententiæ proferebantur, in
 liberalibus quidem causis pro libertate statutum obti-
 nebat, in aliis autem causis pro reo, *L. 38. ff. de Re Iud.*
 36 quum iura semper procliuiora sint ad liberandum quam
 ad obligandum, & quod præstat nocentem absolueret
 quam innocentem damnare. *L. 5. ff. de Pæn.* Quod si duo
 Iudices dati diuersas sententias dixissent, vtraque sen-
 37 tentia in pendentem erat, donec competens Iudex vnâ
 earum confirmasset. *L. 28. ff. de Re Iud.* De qua autem re
 cognouerat Iudex, de ea, vt sententiam pronunciaret,
 cogi poterat, *L. 74. pr. ff. de Iudic.* nisi causæ obscuritatem
 prætendens, quasi illam non intellexerit, *sibi non liquere*
 iuraret. Gell. *lib. 14. cap. 2.* Franc. Robortell. *lib. 2. Emendat.*
c. 25. Corn. Vitell. *in Merulam cap. 21. pag. 625.* Pacian. *lib. 1.*
 38 *de Probat. 39. 4.* Et tunc spatium dabatur ad amplius co-
 gnoscendum, *L. 13. §. ult. ff. de Recept. arbitr.* vbi is, in cu-
 ius oratione obscuritas significata ab Iudice, prior dicebat.
Franc. Robortell. c. 1. pag. 94.
- 39 In concipiendis autem sententiis, morem fuisse, vt
 quæ

quæ iudices cognouissent, ea, non vt esse facta, sed *videri* pronunciaſſe, iam supra adnotauimus, quem morem etiam in centumuirali iudicio obseruatum, ex Plin. *lib. 5. epist. 1* apparet, & de Sctis, Augurumque ac Pontificum decretis ex Liuij & Cicerone demonstrat Briffon, *lib. 2. Antiq. Iur. Civ. cap. 2.* Hæc sententiarum concipiendarum ratio sine dubio originem traxit ex veteri formula pronuncianti: *Si quid mei iudicii est*, quam frustra priuatarum litium iudices addidisse olim, quum sententiam pronunciaſſent, Cicero dicit, *lib. 2. de Fin. c. 12.* Nihil enim aliud *videri* significat, quam illa vetus formula *si quid mei iudicii est.* Vid. Ræuard. *Protribun. cap. ult.* Interdum tamen alio quoque modo pronunciaſſe, v. g. *condemno*, aut *ille debet*, aut *solue*, vel etiam *secundum te litem do*, exempla euincunt. Ita enim Macer. *L. 1. ff. que sent. sine appell. Si iudex ita pronunciauerit; quum constet Titium Seio ex illa specie quinquaginta, item ex alia XXV debere, idcirco L. Titium Seio centum CONDEMNNO.* Vlpian. *L. 59. ff. de Re Iud. Si tamen is, qui petit, summam expresserit, & iudex ait: SOLVE QVOD PETITVM EST, VEL QVANTVM PETITVM EST &c. & Val. Max. lib. 8. c. 1.* Atilium Calatinum Iudicem ita pronunciaſſe ait: *Itaque Luctati, quamuis adhuc tacueris, SECYNDVM TE LITEM DO.* Aliud exemplum vid. apud Cic. *pro Rosc. Comœd. cap. 1.* Imo solemnes quoque formulæ fuerunt, quæ in iniuriarum actionibus maxime in vsu erant, *iure fecisse* aut *non iure fecisse videri*, quarum exemplum refert Imperator *pr. Inst. de Iniur. Iniuria*, inquit, *est adinria i. e. iniquitas. Itaque quum Prætor vel iudex NON IURE contra quem pronunciat, iniuriam accepisse dicitur.* Hinc nota quoque vox Cincinnati dictatoris, apud Liv. *lib. 4. cap. 15. se Melium IURE casum pronunciare.* & C. Cassij apud Tacitum

40

41

42

43

23

citum

- citum *lib. 14. Ann. c. 43. extr. Pronunciemus ultro, dominum*
 44 *IVRE casum videri.* Curare autem debebat iudex, vt
 omnino, quantum possēt certæ pecuniæ vel rei senten-
 tiam ferret, etiam si de incerta quantitate apud eum a-
 45 ctum esset. §. 32. *Inst. de Act.* Hanc enim ob causam adire
 solent litigantes iudicem, vt rem incertam & dubiam
 sua pronuntiatione faciat certam: *L. 1. ff. de re Iud.* quam-
 vis hoc casu nihilominus valeat sententia, si ex petitione
 actoris elici possit, quantum reus præstare debeat, *L. 59.*
 §. 1. *ff. eod.* cuius incertæ sententiæ exemplum profert Vl-
 pianus *L. 21. §. 3. ff. de Recept. Arbitr. Quantum ei debes red-*
de. Diuisioni vestra stare placet: pro ea parte, quam credito-
ribus tuis soluisi, accipe.
 46 Solemnia in ritu ferendæ sententiæ fuere (1) vt iudi-
 ces sententiam de tabula recitarent, quod non minus in
 priuatis iudiciis, quam publicis obseruatum, euidenter
 docet Seneca *lib. 3. de Benef. cap. 7. De quibusdam, inquit,*
etiam imperitus iudex dimittere tabulam potest. Vbi fecisse
aut non fecisse pronuntiandum est, ibi prolatis cautionibus,
 47 *controuersia tollitur.* Atque huc etiam referendus tit.
Cod. de Sententiis e periculo recitandis, vbi male vulgo,
e breuiculo legunt. Periculum enim libellum significat, &
 e periculo recitare est, de scripto pronunciare. Vid. Lan-
 glæum *lib. 5. Semestr. cap. 5. Conf. Cuiac. 5. Obs. 25,* quem
 48 male reprehendit Hotoman. *lib. 3. Obs. 20.* (2) vt seden-
 tes sententiam ferrent. Iudices enim sedere, Aduocati
 contra stare solebant, *L. 6. §. 6. C. de Postuland. Pollet. lib. 1.*
 49 *Hist. For. R. cap. 5. pag. 37,* qui has rationes subiungit, quod
 animus sedendo magis sapiat, sicuti Tranio apud Plaut.
Mostellar. act. 5. sc. 1. v. 54. nimio plus sapio sedens, quum na-
 tura nulla molestia impedita constantius in rem proposi-
 tam se intendat: & quod auctoritas Magistratus ita ma-
 gis

gis conspicua. Conf. Langlaeus *lib. 1. Semestr. cap. 3.* Seb. Vant. *de Nullit. tit. 13. n. 84*; quas rationes tamen vt frivolae reiicit Menoch. *Arbitr. Iud. Quæst. 6.* atque hoc ritu innui putat, iudicem sedate, & re omni accurate perpensa iudicare debere. (3) vt fiat in præsentia litigatorum, seu eorum, ad quos res pertinet. *L. 47. ff. de Re Iudic.* Nec enim 50 sententia altero absente publicari poterat, nisi hic, si studio se occultaret, trinis denunciationibus, aut litteris, aut edictis, vel etiam vno peremptorio, vocatus fuerit. Paull. *lib. 5. Sentent. tit. 5. L. 73. ff. de Iudic.* tunc enim quasi in contumacem dicta sententia, quæ auctoritatem rerum iudicatæ obtinuit. Paull. *cit. loc.*

Pronunciata sententia iudicium finem accipiebat, & 51 Iudex sententiam semel latam, neque augere littera neque minuere poterat. Apulei. *lib. 1. Florid. sect. 8. pag. 775.* Semel enim, siue male, siue bene, officio suo functus *L. 52. ff. de Re Iud.* Vnde Alfenus I Crus *L. 62. ff. eod. quum quærebatur, iudex si perperam iudicasset, an possit eodem die iterum iudicare? respondit non posse.* Et huc pertinet, quod Plutarchus de Philippo Macedone refert, quod quum dormitabundus condemnasset Machetem, isque appelleret Philippum vigilantem & attentum, rursus cognita causâ iudicatum non rescidit, sed pecuniam, in quam condemnauerat Machetem, ipse perfoluit. Contra latam sententiam restabat prouocationis seu appellationis remedium, de quo in sequenti capite acturi sumus.

Exposuimus igitur nunc ordinem processus Romani 53 vsque ad sententiam, & quemadmodum per probationes ad eam peruentum. Sed quoniam probationum multa molestia, aliquando & inopia & difficultas, hinc sæpe lis transactione aut iureiurando terminabatur, cuius & ante & in ipso iudicio, & antequam ad probationem

- 54 ventum est. Hoc autem iusiurandum vel pars parti de-
- 55 ferebat, vel iudex. Dum pars deferebat, aduersarius il-
 lud aut suscipere & præstare, aut referre cogebatur, nisi
 id remitteretur. *L. 34. §. 6. ff. de Iureiur.* Is vero, qui defe-
 rebat, modeste agere videbatur, quum litis aduersarium
 iudicem faceret, & eum, cuius cognitio erat, onere libe-
 56 raret. *Quintil. lib. 5. cap. 6.* Iurari autem oportebat, pro-
 vt delatum erat iusiurandum. Nam si detulisset quis, vt
 per Deum iuraret, & ille per caput suum vel salutem su-
 am iurasset, non erat iuratum habendum iusiurandum.
- 57 *L. 34. §. 8. ff. b. t.* Ex quo id colligimus, deferentem olim
- 58 expressisse, quo modo id præberi vellet aduersario. Nam
 quum conceptis verbis iurandum esset, præire aliquis
 solebat iuranti solemnibus formula, quam deferens præ-
 scripserat, *Plaut. Rudent. act. 5. sc. 3. Curt. lib. 7. cap. 1. n. 29.*
- 59 *Plin. lib. 10. epist. 60. Pollet. lib. 4. Hist. For. R. cap. 14.* Quod si
 de qualitate iuramenti inter partes fuit dubitatum, con-
 60 ceptio eius arbitrio iudicantis erat. *L. 34. §. 5. ff. b. t.* Si ve-
 ro aduersarius illud referret, eodem modo referre de-
 bebatur, vti ipsi delatum fuit, & si aliter referebat, officio
 iudicis conceptio iurandi terminabatur. *L. 34. §. 8.*
- 61 *ff. eod.* Poterat vero is, cui iusiurandum delatum, ad-
 uersarium cogere, vt de calumnia iuraret, *L. 34. §. 4. ff.*
- 62 *eod. Paull. lib. 2. Sentent. tit. 1.* Parentes tamen & patroni,
 liberis libertisque iusiurandum deferentes, de calumnia
 non iurabant *L. 7. §. 3. ff. de Obseq. parent. & patr. præst.* nec
 ille, qui referebat, quum non ferendus sit actor, si vellet
 sibi iurari de calumnia conditionis, quam ipse detulit.
L. 34. §. 7. ff. b. t.
- 63 Iudex parti deferebat iuramentum, vel ob inopiam,
 probationum, in causis dubiis, vel ob contumaciam &
 dolum aduersarii, illud necessarium, hoc iuramentum in li-
 tens

tem dictum est. Necessarium autem non ex Constitu- 64
tionibus Principum demum introductum, vt Donell.
lib. 24. cap. 19 contendit, sed iam olim obtinuiffe Theodor.
Marcill. *in LL. XII abb. collect. cap. 72. pag. 265* ostendit.
Deferebat auem hoc iudex tantum ob inopiam proba- 65
tionis in causis dubiis, *L. 31 ff. b. t. L. 3. C. eod.* alias enim
superuacuum est, si actori: aut iniquum, si reo defera-
tur. Donell. *lib. 24. c. 19.* In litem iurare iudex aut Prætor 66
permittebat, quando res ob dolum seu culpam aduersa-
rii restitui non poterat domino. Lis enim hic rem con- 67
trouersam significat, & iurare in litem est, iurare in æ-
stimationem rei, seu quanti rem controuersam quis æsti-
mēt. *L. 1. 3. 4. ff. b. t.* Aliter tamen res æstimabatur, si ob 68
dolum seu contumaciam aduersarii restitui non poterat,
aliter si ob culpam. Illo casu affectioni actoris indulge- 69
batur, ita, vt absque taxatione in infinitum iurare pos-
set. *L. 68. ff. de R. V. Ant. Faber lib. 16. Coniect. 17. Bronchorst.*
1. Miscell. 61, tum quia inuitus rem suam quasi vendere
cogitur, *L. 8. ff. b. t.* tum quia hac ratione aduersarii do-
lus coerceri poterat, qui sententiæ eludendæ causa do-
lum commisit, vnde & a Dd. *iuramentum Adfectionis* di-
ctum est. Franz. *ad ff. b. t. n. 6.* De nonnullis tamen re-
bus hoc iuramentum præstari non potuit, v.g. in quibus
nulla cadit affectio, quas latius prosequutus est Nicol. Bel-
lon. *Supputat. Tur. Civ. lib. 2. cap. 13.* Si vero ob culpam non 70
poterat restitui, adiecta taxatione iurabat, quod *iusiuran-*
dum veritatis dici solet, quum hic lis, quanti actoris vere
interest, secundum communem valorem æstimatur *L. 2.*
§. 1. b. t. modo necessitas hoc vrgeat, & iudex rem aliter
æstimare non possit. *L. 4. §. f. ff. b. t.* Formam huius iura- 71
menti ostendit Iauolenus *L. 9. ff. eod. Quum furti agitur,*
iurari ita oportet, tanti rem fuisse, quum furtum factum sit,
Et tantum de iuramentis.

DE APPELLATIONIBVS.

SUMMARIA

1. Libera Rep. in priuatis iudiciis raro appellatum.
2. 3. Tribuni pl. quando appellati?
4. Quando Coss. aut alter Prætor?
5. In publicis iudiciis ad populum prouocatum.
6. Sub Cæsariis creuit prouocandi licentia.
7. Augustus appellationes Præfecto Vrbi delegauit.
8. Caligula Magistratibus ius de non prouocando restituit.
9. Quod tamen breui exoleuit.
10. Nero pœnam appellanti succumbenti statuit.
11. Appellationes iterum Præfecto Vrbi commisit.
12. A quo demum ad Principem prouocatum.
13. A iudice pedaneo quis primum appellatus?
14. Ordo appellationis quis?
15. Litteræ appellatoriæ quomodo conceptæ?
16. Has Iudex recipere tenebatur.
17. Apostoli quomodo concepti?
18. Quo die appellans hos petere deberet?
19. Modestinus, cur in libro de Præscriptionibus, de Apostolis egerit?
20. 21. Appellans certam pecuniam spondebat, nisi iuste adpellasset.
22. Sequeser quando constitutus?
23. Appellans grauamina superiori Iudici ipse proponebat.
24. Hæc, quibus verbis in Pandectis notentur?
25. Formule pronuntiandi in causis Appellationum?
26. Iniuste appellans sumtus quadruplos aduersario restituebat.
27. 28. 29. A quibus Magistratibus prouocari non potuerit?
30. Beneficium restitutionis in integrum cur introductum?
31. Beneficium supplicationis quotnam?
- 32-33-34. A quibus causis appellari non potuerit?

1 **R**Estat hodie contra latam ab iudice sententiam Appellatio superioris, quæ olim libera republ. Romana

2 in priuatis iudiciis perquam raro interponebatur. Nam

3 quum quisquæ, si iudicium semel accepisset, iudicatum solui compelleretur, frequentius ante iudicium acceptum Tribunos pleb. appellatos legimus, vt intercederent, ne dies aut actio diceretur. Exemplum apud Plutarchum est *in vit. Cæsar.* quod & Aſcon. Pædian. refert *in Cic. or. in Tog. Candid.* pag. 145, vbi C. Antonius, qui in Achaia spolia commiserat, atque a Græcis, quos spoliauerat

rat, ad M. Lucullum, Prætorem peregrinum, in ius vocatus esset, isque, quod Græci postulassent, decreuissent, Tribunos pleb. appellasse dicitur. Conf. Cic. *pro Quint.* cap. 20. Nec desunt exempla, vbi a Prætore Con- 4
sules appellatos legimus, vid Gell. *lib. 7. cap. 7.* Val. Max. *lib. 7. cap. 7. n. 6.* & a Prætore alium Prætorem, vt intercederet, quod ex Cic. 3. Verr. Ascon. Pedianus ostendit *pag. 101. Intercedere*, inquit, *vt vides, etiam Prætor Prætori solet, vt Piso Verri appellatione causæ ad collegam facta.* In publicis vero iudiciis non solum ad Tribunos, sed etiam ad ipsum populum Rom. prouocari poterat, quod 5
speciali lege Valerius Publicola, statim exactis regibus introduxit, Liv. *lib. 2. c. 8.* quam quum sublata a decemuiris esset, L. Valerius Coss. restituit, Id. *lib. 3. c. 55.* ac tandem a M. Valerio Cos. repetita fuit. Id. *lib. 10. cap. 9.* Vid. *Iul. Cas. Ruginellus de Appellation. in proem.* Mutato autem reipubl. statu, deficiente paulatim Prætorum potestate, prouocandi licentia in im- 6
mensum creuit, præsertim cum ex rescripto Principis peti darique Iudices cœpere, a quibus, vt & a Magistratibus ad Principem prouocari poterat. Has vero appella- 7
tiones Augustus Cæsar quotannis aut Prætori vrmano, (siue vt Casaubon. *ad Sueton. cap. 33* legi mauult, Præfecto Vrbi) si vrmani essent litigatores, aut si prouinciales, viris Consularibus, quos ei curæ præfecerat, delegauit. Sueton. *cap. 33.* Caius vero Caligula initio imperii Magi- 8
stratibus liberam iurisdictionem restituit, sine sui appellatione, Id. *Calig. cap. 16.* quod tamen non diu mansit. Nam & ad Senatam & ad Principem passim prouocabatur. 9
Et quum ad Principem appellantes, certa, si succumberent, proposita esset pœna, Nero statuit, vt eiusdem pecuniæ periculum facerent, & qui Senatam

- appellassent & qui Principem. Sueton. *Ner. cap. 17.* Tacit. *lib. 14 Ann. c. 28. n. 2.* Tandem, quum Præfecti Urbis auctoritas & dignitas in maius fastigium eueheret, institutum est, vt ab omnibus Iudicibus ordinariis ad illum
- 11 cit. *lib. 14 Ann. c. 28. n. 2.* Tandem, quum Præfecti Urbis auctoritas & dignitas in maius fastigium eueheret, institutum est, vt ab omnibus Iudicibus ordinariis ad illum
- 12 prouocaretur. Vid. Vopisc. *in vit. Florian. cap. 5. 6. L. 17. C. de Appell. L. 13. C. Th. eod. iunct. L. 33. C. d. tit.* Et ab hoc demum ad Principem prouocatio permiffa erat, cuius rei exemplum est in *L. Æmilius 38. ff. de Minor.* vbi Paullus pupillam, quæ in integrum restitui desiderabat, victam tam apud Prætozem, quam apud Præfectum Vrbi, ad Imperatorem prouocasse tradit. Add. *L. 11. C. Th. de his qui per met. Iud. L. 23. C. Th. de Appellat.*, ex qua male colligit Franc. Iuretus in *Symmach. lib. 10 epist. 5.* olim simpliciter a sententia Præfecti Urbis appellare non licuisse. Conf. Ill. Stryk. *Diff. ad cit. L. Æmilius c. 1. n. 12.* Ruginell. *de Appellat. in proem.*
- 13 Vt ergo veteris huius Appellationis modum, prout eius vestigia in Pandectis supersunt, breuiter exponamus, appellatio ad eum primo fieri debebat, qui dederat Iudicem *L. 1. §. ult. ff. quis & a quo app.* nec tamen appellanti obfuit, si ex errore alium appellasset qui par aut maior erat, quum nihilominus is cognosceret, qui appellari debuit: secus si minorem *L. 1. §. 3. ff. de Appellat.* Atque ab hoc Magistratu prouocatio demum ad Principem facta, aut ad illum, cui Princeps hoc munus delegauerat.
- 14 *L. 21 pr. ff. de Appell.* Ordo appellationis hic fuit: prolata sententia aut statim inter acta interponi solebat appellatio, vbi satisfuit si quis diceret, APPELLO, *L. 21 pr. ff. de Appell.* aut litteris appellatoriis opponeretur, in causa propria quidem altero, in aliena, tertio die. *L. 1. §. 11. 12. 13. ff. quand. appell. fit.* Litteræ appellatoriæ ita conceptæ erant, vt a quo dati essent, i. e. quis appellaret, & aduersus quem

quem, & a qua sententia, scriptum haberent. L. 1. §. vlt. ff. de Appell. quamuis non semper necesse fuerit addi, contra quem quis appellaret L. 3. ff. eod. nec a qua parte sententia. L. 13. ff. eod. Atque has litteras appellans, ipsi Iudici, a quo appellabat, tradere oportebat L. 7. ff. eod. L. 1. §. 7 ff. quand. appell. fit, quas iudex recipere tenebatur sub pœna 50 auri pondo: L. 21. C. de Appell. quum appellandi facultas non in approbatione Iudicis, sed iuris auctoritate sita sit. Donell. lib. 28. cap. 6. Interposita igitur Appellatione, Iudex libellos dimissorios, quos Apostolos nominamus, ad eum Magistratum dabat, quem grauatius appellauerat L. vn. ff. de libell. Dimiss. qui ita concipiebantur: *Appellauit Lucius Titius a sententia, quæ inter ipsum & aduersarium eius dicta est. cit. L. vn. §. 1.* Hos tamen intra diem quintum a prouocatione appellans, instanter & sæpius petere, accipere, & reddere debebat. cit. L. vn. §. vlt. Paull. lib. 5 Sentent. tit. 34. Qui intra constitutum diem Apostolos non petierat, repellebatur præscriptione. Paull. cit. loc. Et hæc caussa est, cur Modestinus in libro singulari de Præscriptionibus, de Apostolis tractauerit, vt apparet ex epigraphe L. dimissorios 106. ff. de V. S. Ex dieo autem acceptorum Apostolorum intra quintum diem spondere, aut de certa pœna cauere debebat appellans, ni iuste appellauerit, quod & absens facere tenebatur, si intra quintum diem superuenisset: itineri autem facienti, in singula millia passuum, singuli ei dies dabantur. Paull. c. 1. tit. 33 ibique Cuiacius. Cautio tamen non præcise per fideiussores præstanda erat, sed & pignora admittebantur, quæ deposita amittebat appellans, si contra eum fuerat pronunciatum. Paull. cit. loc. Interea, si possessor alicuius prædii condemnatus appellauerat, fructuum causa a die prouocationis, Sequester constituebatur. Paull.

cit.

- cit. loc. tit. 36. §. 1. Symmach. lib. 10 epist. 45.* Petitore vero appellante, fructus apud possessorem manebant, nec cautio eorum nomine postulari poterat, nisi eos populitaret possessor. L. 21 §. 3. *de Appellat.* Vbi autem ad Iudicem appellationis ventum fuit, appellans prouocationis causas, seu grauamina, vt hodie dicimus, proponebat, quas in pecuniariis causis etiam per Procuratorem reddere poterat. L. 1. ff. *an per al. caus. app.* Paull. lib. 5. *sent.*
- 23 *tit. 35.* Atque hæc in iure nostro a Ictis verbo *dicens*, vel quod diceret exponuntur. Ita enim in L. 28. ff. *de Tut. & Cur. dat. Romanus Appulus a iudice appellauerat, DICENS, se non debuisse dari in tutela collegam & c.* & in L. 41. ff. *Fam. hercisc. quædam mulier a iudice appellauerat, QVOD DICERET, eum de diuidenda hereditate inter se & coheredem non tantum res sed & libertos diuississe & c.* plura exempla vid.
- 25 apud Briffon. *de Form. lib. 5. pag. 466.* De hac ergo appellationis causa cognoscebat Iudex, eamque vel *instam* vel *iniustam* sibi videri pronuntiabat. L. 24 ff. *de Appell.* L. 6. §. 1. ff. *de his qui not. inf.* L. vlt. ff. *de Re Iud.* L. 2. ff. *quand. appell.*
- 26 *fit.* Quod si iniusta appellatio pronuntiata esset, appellans sumtus, quos, dum sequeretur, aduersarius impendit, reddere debebat, non simplos, sed quadruplos, Paull. lib. 5 *Sentent. tit. vlt.* causaque ad priorem Iudicem remissa, sententia executioni mandebatur.
- 27 Non tamen ab omnibus Magistratibus prouocari ad Principem licebat, nec ab omni causa. Nam (1) a Senatu prouocatio prohibita in L. 1. §. 1. ff. *a quib. appell. non lic.* quod Senatores pars essent corporis Principis L. 5. *pr. C. ad L. Iul. Maiest.* (2) a Iudice delegato a Principe sub lege ista, ne prouocetur. L. 1. §. 4. ff. *a quib. app. non lic.* (3) ab eo iudice, a quo litigantes se non prouocatueros cauerant. *cit.* L. 1. §. 3. (4) a Præfecto Prætorio L. 17. ff. *de Mi-*
- nor.*

nor. Credit enim Princeps eos, qui ob singularem in-
 dustriam, explorata eorum fide, & grauitate ad huius
 officii magnitudinem adhibentur, non aliter iudicatu-
 ros pro sapientia ac lucè dignitatis suæ, ac si ipse foret
 iudicaturus *L. vn. §. 1. ff. de Off. Præf. Præf. Præf.* Solus enim hic
 vere sacra vice iudicabat, *L. 16. C. de Appellat.* nec vlla ma-
 ior post Principem potestas fuit, de cuius auctoritate vid.
Philipp. Berter. Pithanôn diatrib. 1. c. 8. Petr. Fab. 1. Semestr.
1. 2. 3. Contra huius tamen sententiam *Beneficium restitu-*
tionis in integrum introductum est, quod idcirco indulse-
 runt Imperatores, quia huius petitione non Iudicis ini-
 quitatem, sed se ipsum accusaret grauatus, dum erroris
 proprii veniam peteret, aut aduersarii circumuentio-
 nem allegaret. *L. 17. ff. de Minor.* Atque huic nouo iure
Beneficium Supplicationis superadditum, quo grauatus, vt
 denuo caussa cognosceretur, petebat, *L. vn. C. de Sent.*
Præf. Præf. cui tamen tanta vis non erat, vt sententiæ ex-
 sequutionem impediret, sicut appellatio, nisi libellus
 Principi intra decendium offerretur. tum enim eo sus-
 pendeat, donec victor datis fideiussoribus cautionem
 præstitisset, restituendi, quanta foret condemnatio,
 si legitima retractione sententia resoluatur: alias si post
 decendium, cautio præstanda non erat, sed indistincte
 sententia exsequutioni mandabatur, dummodo intra
 biennium Principi supplicatum fuisset, oblato libello.
Auth. quæ supplicatio C. de Prec. Imp. offer. Broidæus in Suppl.
Pollet. Hist. F. R. lib. 5. c. 17. Atque ex his facile intelligenda
 differentia inter Appellationem, Restitutionem in in-
 tegrum, & Supplicationem. Conf. Dn. Præf. *Diss. de Re-*
med. contrarem iud. cap. 4. (5) appellari non poterat a cen-
 tumuiriali iudicio, quia magnificum & populare quod-
 dam

H

dam erat consilium, quod auctoritate populi iudicauit.
Sibr. Tetard. Siccama de Centumuir. Iud. cap. 6.

- 32 Ob causæ qualitatem non poterat appellari (1) si res dilationem non reciperet, & ad vtilitatem publicam pertineret, v. g. de frumento in vsum militum, in annonæ subsidia contrahendo. *L. ult. pr. ff. de Appell. recip.* quod vulgo Dd. ad causam alimentorum priuatis debitorum protrahunt, vid. Barbof. in *L. 1. ff. Solut. Matrim. p. 1. n. 56.*
- 33 Georg. de Cabedo *part. 1. decis. 66.* (2) Sententia vel nihil, vel parum noceat aduersario, vt de testamento aperiendo, de herede scripto in possessionem inducendo, *cit. L. ult. ff. de Appell. recip. L. 6. C. quor. app. non recip.* vbi pœna cum appellanti, tum iudici qui recepit. (3) Sententia tribuat id, quod certo iure tribuitur, *cit. L. ult. §. 1. ff. de Appell. rec.* Plures apud interpretes habentur, quarum XLV refert Marant. *p. 6. de Appell. n. 280 vsque ad n. 366.*

CAPVT VII.

DE EXECVTIONE REI IV.

DICATAE.

SVMMARIA.

1. Res iudicata, quid?
2. Vulgaris significatio ex Iure Can.
3. Res semel iudicata instaurari non potest.
4. Effectus rei iudicatæ quis?
5. Rem iudicatam quis executioni mander?
6. 7. 8. Tempus iudicari faciendi in personalibus actionibus xxx dierum fuit.
9. Auxit illud Constantinus M. ad duos menses.
10. Iustinianus quadrimestre spatium concessit.
11. 12. Elapso hoc tempore res condemnati vendebantur.
13. Egenus secundum LL. XII tabb. creditori nexus addicebatur.
14. Addictum LX dies in carcere habebat creditor.
15. Diarii seruilis modus quis?
16. Romani pulte viuebant.
17. Puls ex quo composita.
18. Creditor debitorem tribus nundinis ad Prætorum ducebat.
19. 20. Postea vel penam capitis dabat, vel trans Tiberim vendebatur.
21. 22. Si plures creditores, in partes secari debuit.
23. Quæ tamen dissectio in vsum nunquam deducta.
24. Quod etiam Tertullianus confirmat.

27. In eius autem locum honor. pro-
scriptio introducta.
26. 27. 28. 29. Addictio ad operas iam
ante L. l. xii tabb. Romæ cognita.
30. Addicti & serui quomodo differ-
rant?
31. 32. Bonorum cessio a quo introdu-
cta?
33. Fiebat in iure.
34. L. vlt. ff. de Bon. Cess. interpolata
a Triboniano.
35. Restrictum hoc beneficium a Gra-
tiano.
36. Quod Iustinianus iterum remisit.
37. In realibus actionibus iudicato mox
satisfieri debuit.
38. Contumax quomodo coercitur?
39. Conclusio.

Res iudicata est, quæ finem controuersiarum pro-
nunciacione Iudicis accepit, quod vel condemnatio-
ne vel absolutioe contingit. *L. i. ff. de Re Iud. L. 40. §. i. ff. de
Part. Bachov. ad Treutl. Vol. 2. disp. 23. th. 1. litt. A. Com-*
munis ergo significatio huius formulæ, qua sententiam
post decem dies in rem iudicatam transire dicimus, ex iu-
re Canonico est, vid. *c. 13 & 15 x. de Sent. & re iud.* Res au-
tem semel iudicata, instaurari non potuit, Langlæus *lib. 1.
Semestr. cap. 2. P. Fab. 1 Semestr. cap. 21*, sed agenti obstabat
exceptio rei iudicatæ, quæ nec a iudice arbitrium habente
reici poterat, vid. Menoch. *Arbitr. Iud. quest. 52*, etsi
sub obrentu repertorum postea instrumentorum actor
causam retractari cupiat, *L. imperatores 35. ff. L. sub specie 4.
C. de Re Iud.* aut sub prætextu computationis, e. g. si quis
iudicio superatus ideo se superatum dicat, quod in exse-
quenda lite, male supputasset & subduxisset. Effectus
autem rei iudicatæ in executione consistit, qua victus adi-
gitur per Iudicem, vt id, ad quod condemnatus per sen-
tentiam, victori præstet, *tot. tit. C. de Execut. rei iud.* Non
tamen Iudex pedaneus sententiam a se datam executioni
ipse mandare poterat, sed is Magistratus, a quo Iudex
constitutus fuit *L. 15. ff. de Re Iud.* quum iudex datus, simul
ac pronunciauerat, officio suo functus esset. *L. 55. ff. eod.*
Iudicatis vero seu damnatis in actionibus personalibus,
& quibus non certa res extans petebatur, ad iudicatum faci-

- ciendum, siue ad soluendum id, in quod condemnati fuerant, tempus aliquod humanitatis gratia concessum *L. 1. §. 16. ff. de Compensat.* quod ideo *inducias* Iustinianus & *laxamentum* vocat *L. 3. C. de Vfur.* scilicet, vt interea pecuniam contrahere, explicare & facere iudicatum possent.
- 7 Hoc laxamentum ab initio xxx dierum fuit, ex notissima XII tabb. lege: *Aris confessis, debitique iure iudicatis, xxx dies iusti sunt*: cuius meminit Gell. *lib. 15. c. 13 & lib. 20. c. 1*, eodemque pertinet *L. 4 §. 5 & L. 7 ff. de Re Iud.*
- 8 Modicum hoc tempus & sine cuiusquam indignatione visum, & in cuius mora non magnum esset detrimentum seu damnum. Quod ipsum tamen nonnunquam
- 9 iustis de causis prorogabatur *L. 2. §. 31 ff. de Re Iud.* Postea vero duorum mensium spatium indultum fuit, per leges, vt *Iac. Gothofredus ad L. vn. C. Th. de Vfur. rei iud.* opinatur; Constantini M. de quo supersunt *L. vn. C. Th. de Dol. Mal. L. 2. C. Th. de in integr. rest. L. vlt. C. de Vfur. rei iud.* quod laxamentum tamen debitoribus ipsis tantum competeat, non fideiussoribus eorundem *arg. L. 1 ff. de Re Iud.* quippe qui statim exigi poterant, vt testatur Iustinianus *L. 3. §. 1. C. de Vfur. rei iud.* Tandem vero Iustinianus Imp. in vniuersum quadrimestre spatium tam principali debitori, quam fideiussoribus eius concessit, *cit. L. 3*, vnde Græci passim hoc tempus τὴν τετραμήνου vocarunt, de quo vid. *Io. Leunclav. lib. 2. Notat. cap. 50 & 91.* Elapso hoc tempore, Prætor actionem dabat, vt res condemnati, prout quælibet facillime emtorem inuenire videbatur, pignori caperentur & publicè distraherentur, in quibus capiendis distrahendisque, quis ordo, quæque forma obseruata, plenissime tradit Vlpianus *L. A. D. Pio 15 ff. de Re Iud.* Arque talis proscriptionis exemplum refert Seneca *lib. 4 de Benef. cap. 12. Spondeo*; inquit, *pro iudicato; & suspensa*

*sum amici bonis libellum deicio, creditoribus eius me obligatu-
 rus, ut possim seruare proscriptum, ipse proscriptionis pericu-
 lum subeo. Quod si soluendo non esset iudicatus, secun-
 dum LL. XII tabb. denuo in ius rapiebatur, & ni mox
 iudicatum fecisset, aut sponsorem & fideiussorem dedis-
 set, a Prætoe creditori nexus addicebatur, de qua veteri
 de nexis lege, eiusque vera lectione, vid. Cuiac. lib. 3
 Obs. 39. Ræuard. ad LL. XII tabb. cap. 8. Forner. 1. Select. 6.
 Th. Marcill. Collect. XII tabb. c. 18. Cont. lib. 2. Lect. Subsec.
 cap. 18. Hier. Magius 1 Miscell. c. 8. Robortell. 2. Emendat.
 35. Iac. Nicol. Loensis 9. Miscell. Ephiphyll. 1. Salmas. de
 Mod. Vsur. cap. 18. Addictum vero a Prætoe debitorem
 actor secum abducens, (vid. Cic. pro Flacc. c. 20. Liv. lib. 6.
 c. 14. 36) in vinculis eum per LX dies continuos habebat,
 cui, ni ipse suo possit aut vellet viuere, in singulos dies,
 libram farris porrigere tenebatur. Foppius ab Æzema
 lib. 1. Dissert. Jur. Civ. cap. 15. Hic enim diarii seruilis mo-
 dus erat, quod Horatius testatur lib. 1 Satyr. 5. v. 69.
 Libram autem non panis, vt vult Cuiac. 11. Observ. 22,
 sed pultis significari, ex prisco victu euincit Theod.
 Marcill. in LL. XII tab. Collect. cap. 18. Ita enim
 Plin. lib. 18. cap. 8. Pulte non pane vixisse longo tempore
 Romanos, manifestum est: & Val. Max. lib. 2 c. 5. Erant
 adeo continentie attenti (maiores nostri) vt frequentior
 apud eos pultis vsus, quam panis esset. Erat autem puls,
 farina cocta cum aqua & sale. Nec enim antiquis tem-
 poribus vlli Romæ pistores cogniti, qui panem confice-
 rent, sed tantum qui farinam pinsent, hoc est, tunde-
 rent. Varro apud Nonium in pinsere, & de vita pop.
 Rom. lib. 1. Postea tamen & far pro pane vsurpatum, quo
 sensu Persius vsus Sat. 3. v. 112, vbi vetus Scholiastes no-
 tat: Farinam, panem non delitiosius cribro decussum, sed ple-*

- 18 *heium, de populi annona, id est, fiscalem dicit.* Inter eos autem dies, quibus debitorem in carcere habebat creditor, tribus nundinis ad Prætorem eum in Comitium producebat, vt repeteret publice, in quantam pecuniam fuerat addictus, forte si quis misericordia aut familiaritate ductus soluere eam vellet, hominemque miserum vinculis liberare. Si intra illud tempus trinundinum nemo cum creditore pactus esset de pecunia quouis modo soluenda, tum aut capitis pœnam dabat, aut trans Tiberim peregre venundari poterat, vt ex
- 20 pretio debitum suum consequeretur creditor. Atque hic recte monet Turneb. *lib. 24. Aduersar. cap. 43* hoc loco significari, vt extra fines Romani agri, qui venditus esset seruiat, quum transtiberina regio extra agrum Romanum proprie dictum esset, & in eo genere agri, qui
- 21 peregrinus habebatur, censeretur, etiam Etruriæ attribueretur. Quod si plures creditores essent, quibus addictus debitor, tertiis nundinis elapsis, in tot portiones eum secari iubebat lex decemuiralis, quot erant creditores, vt vnusquisque pro portione debiti partem fumeret, cui tamen nec fraudi fuit, si plus minusue secuisset, quam
- 22 debiti portio esset. Et de hac lege etiam Quinctil. *lib. 3. cap. 6. Sunt quadam*, inquit, *non laudabilia, sed iure concessa, vt in XII tabb. debitoris corpus inter creditores diuidi*
- 23 *licuit.* Verum crudelem hanc & immanem membrorum dissectionem nunquam in vsum deductam legimus, quum etiam ipse Gell. *lib. 20. cap. 1.* testetur, hominem dissectum antiquitus fuisse, se neque legis neque
- 24 audiuisse vnquam. Atque hoc idem Tertullianus confirmat in *Apologet. c. 4.* cuius verba sunt: *Sed & indicadores retro secari in partes a creditoribus leges erant: consensu tamen publico crudelitas postea erasa, & in pudoris notam capitis*
pœna

pœna conuersa, bonorum adhibita proscriptione suffundere maluit ho-
minis sanguinem quam effundere. Ex quo colligit Contius 25
lib. 2. Lect. Subsec. c. 18, capitis pœnam in bonorum proscrip-
 tionem mutatam fuisse, quam solemnem istam bono-
 rum emtionem interpretatur, quæ ab Iustiano *Inst. de*
Sucess. subl. quæ fieb. per bon. vend. abolita fuit, cuius no-
 mine emtor ad similitudinem bonorum pos-
 sessoris quasi vniuersitatis cuiusdam successor diceba-
 tur. Cæterum iam ante decemvirales leges Romæ in- 26
 troducendum erat, vt qui pecuniam deberent, quum sol-
 uendo non essent, trahi a creditoribus atque ad operas
 in seruitute præstandas cogi potuerint, qua licentia abu-
 si multi, in terga etiam miserorum crudelissime sæuie-
 runt. *Liv. lib. 2. cap. 23. Ræuard. ad LL. XII. cap. 8.* Hanc 27
 nimiam crudelitatem, decemviri alio, longè crudeliori
 medio addictos territandi excruciantique pensarunt, vt
 aut capitis pœnam daret debitor, corpus in partes secan-
 do, aut in seruitutem trans Tiberim peregre mitteretur:
 quam venditionem tamen non magis Romæ vnquam 28
 locum habuisse, quam ipsam sectionem existimat *Claud.*
Salmas. de Mod. Usurar. cap. 18. Inter tot enim querelas ne-
 xorum, quæ apud Liuium & Dionysium Halicarnasse-
 um habentur, non magis ulla de huiusmodi venditione,
 quam de capitis supplicio occurrit. Addicti enim nexi-
 que omnes nihil plus, quam seruitutem suam complora-
 bant, & quæ seruitutem comitari solebant, tormenta, cru-
 ciatus, vincula, ergastulum. Vnde quum nusquam huius 29
 venditionis mentio fiat, magnum indicium est, so-
 lam additionem, quæ iam ante decemvirales leges ob-
 tinuit, etiam post illam in vsu mansisse, quod etiam ex
Suid. in voce γείος pag. 588 & Val. Max. lib. 6. c. 1. n. 9 colligi-
 mus. *Conf. Franc. Balduin. ad LL. XII. tabb. cap. 45.* Qui 30
 ve-

- vero hoc modo seruibant, ii non serui, sed *addicti* dicebantur, inter quos quid intersit egregie demonstrauit
- 31 *Quinctil. lib. 7. c. 3. & Declamat. 31.* Tandem vero & huic pœnæ subuentum est remedio *Cessionis Bonorum* inuento, lege Iulia, quam C. Iulio Cæsari acceptum ferunt, qua obæratuſ debitor bonis cedendo molestias carceris & creditorum effugere poterat *L. 1. & 14. C. qui bon. ced. poss.* quod flebile adiutorium *L. 7. eod.* & miserabile auxilium *L. ult. dict. tit.* dicitur. Vid. *Matth. Brunus de Cess. Bonor.*
- 32 *quest. 1.* Si hoc beneficio debitor frustrandi animo uti recusabat, ius antiquum & ignominiosa bonorum venditio, quam in locum pœnæ capitis introductam putat Contius, rursus obtinuit, quam infamia comitabatur, quo casu, si non sufficebant bona iudicato, in vincula & carcerem addictum fuisse, de suo quoq; aucto testatus est
- 33 *Gell. lib. 20. c. 1.* Ipsa vero bonorum cessio ex *L. Iulia*, ut alia cessiones, in Iure solemnibus verbis fieri debebat *L. 6. C. qui bon. ced. poss.* donec Theodosius M. sola voluntatis declaratione, quocunque tempore ac loco, etiam extra ius illam fieri permisit, *L. 2. C. Th. qui bon. ex L. Iul. ced. poss.* quod & Iustinianus confirmauit *L. 6. C. eod.*
- 34 Proinde quod in *L. ult. ff. de Cess. Bonor.* dicitur, bonis non tantum in iure cedi, sed etiam extra ius posse, a Triboniano est, cui simile etiam obseruatur in *L. pen. cod.*
- 35 Sed quum sæpius huic beneficio a debitoribus fraus fieret, atque inter cætera, rebus in abdito locatis, vel bonis luxuriose dilapidatis, cedere solerent, Gratianus & Valentinianus Imp. *L. 1. C. Th. qui bon. ex L. Iul. ced. poss.* illud eatenus restrinxerunt, ut bonis cedentes securitatem non obtinerent, nisi nõ suo vitio, sed fortunæ iniuria, veluti naufragiis, latrociniiſ, incendio, & alio quouis maioris impetus infortunio, se perdidisse docerent, liquido
- que

que probarent, quam probationem iterum Iustinianus remisit *Nov. 135*, dummodo iuraret cedens, se parem soluendo non esse. 56

In realibus vero actionibus & in istis personalibus, quibus certa res exstans petebatur, v. g. in commodato, deposito &c. rei iudicatæ mox satisfieri debuit, quippe in his Iudicis officium erat, vt statim iuberet rem domino restitui, nisi possessor caussetur, se in præsentem restituere non posse, atque dilationem peteret, quæ ei sub satisfactione de litis æstimatione, in casu non factæ restitutionis soluenda, si absque fraudatione hoc diceret, indulgebatur §. 2. *I. de Off. Iud. L. ii. ff. de R. V. Ant. Faber lib. 7. Coniect. 1. Duaren. ad L. 2. de Re Iud.* Quantum autem temporis concedi debuit, id Iudicis arbitrio fuit, vid. Menoch. *Arbitr. Iud. cas. 28.* Contra contumacem vero in litem iurabat actor, aut si rem petitam mallet, militari manu ea condemnato auferri & tradi petitori solebat. *L. 63. ff. eod.* Atque hæc sunt, quæ in priuatis iudiciis apud Romanos obseruata fuisse, nobis obuenerunt: nunc ordo postularer, vt eodem modo & publica iudicia prosequeremur, sed quum præter opinionem hæc prior pars, dissertationis modum iam æquauerit, ea quæ dicenda restant in aliud tempus reiicimus. Tu vero B. L. si quid hallucinati sumus, quod in abstrusa hac materia perquam facile fieri potuit, defectus nostros pro ea, qua polles, dexteritate supple, & si quid minus accurate dictum, inexercitato meo in hoc scribendi genere studio condona. 37 38 39

Interim Deo Optimo Maximo sit

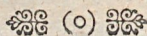
LAVS HONOR ET GLORIA.

I

CON-

CONSECTARIA.

- I.
EDictis prætoris male Principum constitutiones comparatur.
- II.
Hodie omnia iudicia sunt extraordinaria.
- III.
Non prodest hodie *L. 18. ff. de in ius Soc.* quippe quæ violentam in ius tractionem priuata auctoritate factam respicit.
- IV.
Otiosa quæstio est, an sicut libertus patronum, ita vasallus dominum in ius vocare non possit?
- V.
Nec non, an Magistratus sine venia vocari possit?
- VI.
Aut an proprii homines Nobiles vocare possint?
- VII.
Missio in possessionem bonorum latitantis, plane diuersa est a missione hodierna post sententiam.
- VIII.
Editio actionis, qua hodie vtimur, longe aliena ab Romana est.
- IX.
Materia satisfactionum, prout in *tit. ff. qui satisd. cog.* traditur, hodie nullum vsum habet.
- X.
Minus commode *L. 7. §. 1. qui satisd. cog.* iudiciis nostris inferioribus applicatur.
- XI.
Distinctio inter *pacta nuda & non nuda* hodie inutilis est.
- XII.
Nec non inter *pacta in continenti & ex interuallo adiecta.*
- XIII.
Simili modo inter *contractus nominatos & innominatos* hodie nihil interest.
- XIV.
In contractibus innominatis pœnitentiæ facultas hodie non superest.
- XV.
Inutilis quoque diuisio inter *actiones bonæ fidei & stricti iuris.*
- XVI.
Nec non distinctio inter *stipulationes prætorias & iudiciales*, quum oriatur ex distincto officio Prætoris & Iudicis pedanei.
- XVII.
Nec maiorem vtilitatem hodie producit distinctio inter modos tollendi obligationem *ipso iure & ope exceptionis.*

00 A 6342

ULB Halle

002 928 523

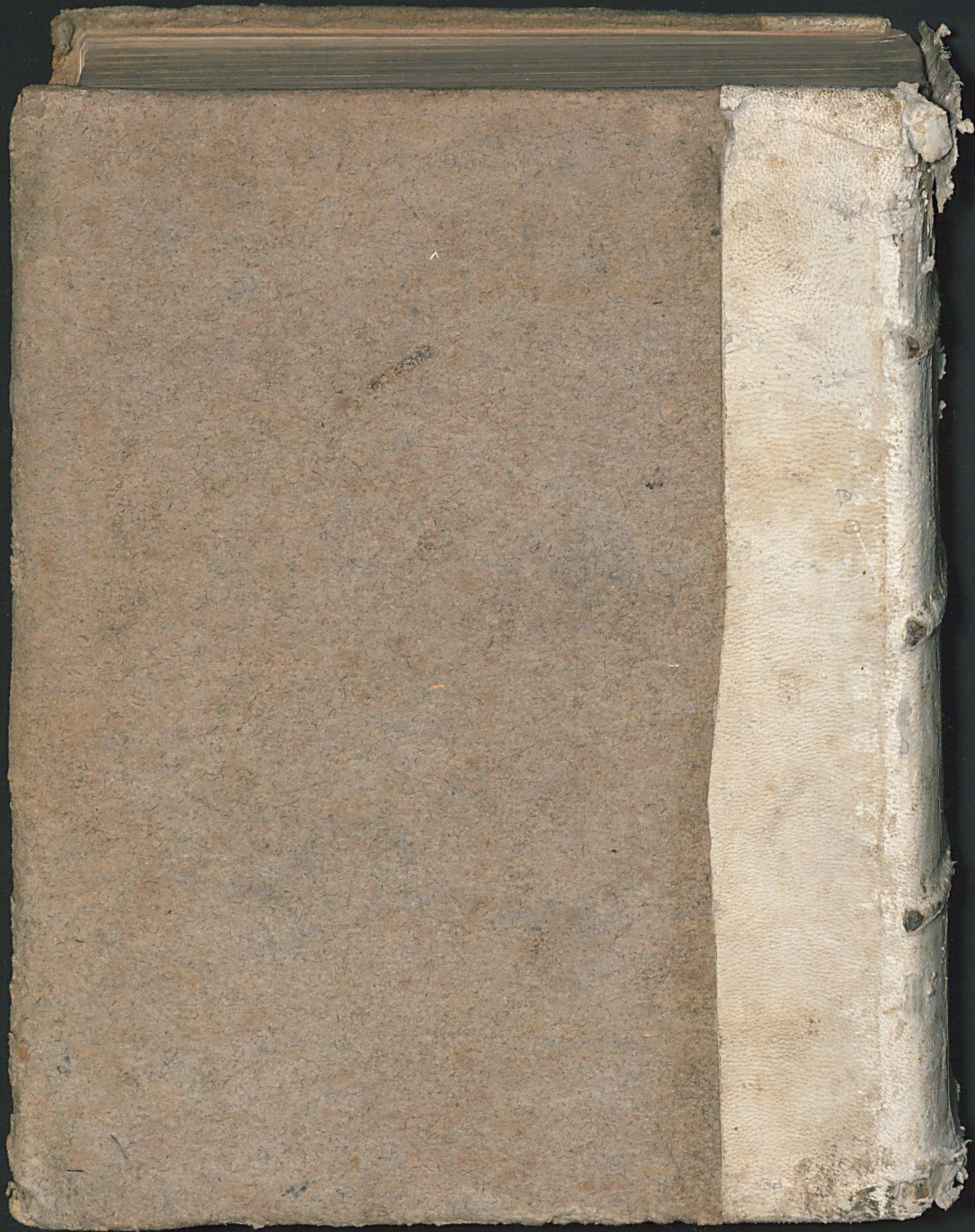
3

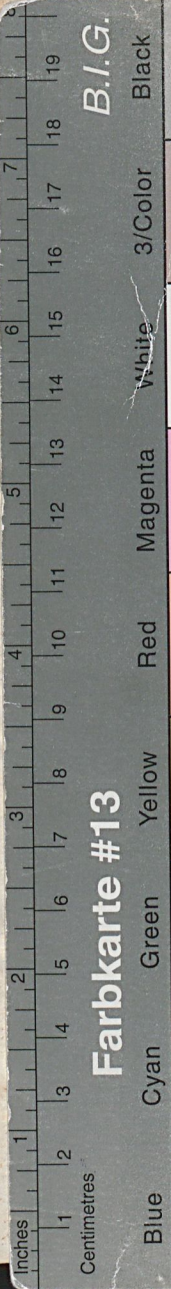
WMA

Retro ✓

2

TIO INAUGVRALIS

Siftens

CESSVM

ROMANI

IQVVM

Quam

AGNIFICENTISSIMO

PRINCIPE IVVENTVTIS

IDERICO

HELMO,

NDENBURGICO ET ELE

HEREDE AC RELIQA,

Electoralis Brandenburgica

RAESIDE

ELE STRYKIO,

ac Fac. Iur. Decano,

ETATEM DEVENERANDO,

LICENTIA

quoque Iure Honores &

regia consequendi,

lun. cIo Ioc XCVIII.

torum disquisitioni submittit

ORVS CELLARIVS,

Veissenfelsensis.

eris CHR. HENCKELII, Acad. Typ.

